

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Kristýna Dudková

**Zakázané prostředky a způsoby vedení ozbrojených
konfliktů – biologické a chemické zbraně**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 10.5.2015

Prohlašuji, že předloženou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Kristýna Dudková

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu své diplomové práce doc. JUDr. Janu Ondřejovi, CSc., DSc. za cenné rady, odbornou pomoc, trpělivost a velmi ochotný přístup při vedení mé práce. Ráda bych také poděkovala své rodině a přátelům za jejich podporu a pomoc během psaní práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Biologické a chemické zbraně - právo ozbrojených konfliktů nebo právo odzbrojení?	4
2. Biologické a chemické zbraně – historie.....	10
2.1. Biologické zbraně.....	10
2.2. Chemické zbraně	13
3. Biologické a chemické zbraně – současné pojetí.....	16
3.1. Biologické zbraně.....	16
3.2. Chemické zbraně	19
4. Biologické a chemické zbraně – obyčejové pravidlo?	22
5. Zákaz biologických a chemických zbraní – současná právní úprava	29
5.1. Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní.....	29
5.2. Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení	34
6. Biologické a chemické zbraně – dodržování úmluv zakazujících výrobu, vývoj, hromadění, použití a následné zničení biologických a chemických zbraní .	42
6.1. Současný stav biologických a chemických zbraní a jejich nosičů ve vybraných státech	42
6.2. Dodržování zákazu použití biologických a chemických zbraní	47
Závěr	57
Seznam zkratk	61
Seznam literatury	62
Klíčová slova	73
Key Words.....	73

Abstrakt	74
Abstract	75

Úvod

Za zbraně hromadného ničení jsou laickou veřejností v první řadě označovány zbraně jaderné. Biologické a chemické zbraně, které jsou taktéž zbraněmi hromadného ničení, však dle mého názoru představují mnohem závažnější nebezpečí vzhledem ke své nízké finanční i technologické náročnosti na výrobu a proliferaci.

Ve své práci se budu zabývat biologickými a chemickými zbraněmi, kterým bude pozornost věnována souběžně. Souběžný přístup jsem zaujala proto, že problematika těchto zbraní byla dlouhou dobu předmětem jednoho společného jednání či jedné sbírky, jako tomu bylo například v *Lieberově kodexu*, *Bruselské deklaraci*, *Oxfordské příručce* a *Protokolu o zákazu užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických* z roku 1925, vyhlášeného v ČSR pod č. 173/1938 Sb. z. a n. Jsou též známé případy, kdy některé teroristické skupiny použily jak biologické, tak chemické zbraně zároveň. Úmluvy, které upravují zákaz vývoje, výroby a hromadění biologických a chemických zbraní se v určitých oblastech také překrývají.

Ve své práci se zaměřím především na efektivitu právní úpravy zákazu vývoje, výroby, hromadění, použití a následného zničení biologických a chemických zbraní a dále jak jsou úmluvy, které výše zmíněné zakazují, dodržovány. Těmito oblastmi se budu zabývat proto, abych dospěla k závěru, zda biologické a chemické zbraně stále představují pro svět hrozbu, či nikoliv. Z teoretického hlediska stojí za zodpovězení i otázka, zda zákaz biologických a chemických zbraní patří do práva ozbrojených konfliktů, nebo do práva odzbrojení. V teoretické rovině si dále práce klade za cíl zjistit, zda se zákaz používání biologických a chemických zbraní již považuje za právní obyčej, nebo nikoliv. Při řešení výše nastíněných výzkumných otázek se zaměřím nejen na zákaz použití biologických a chemických zbraní v ozbrojených konfliktech, ale též na zákaz výroby, vývoje a hromadění těchto zbraní, protože tyto dvě oblasti spolu

úzce souvisí. Držení biologických a chemických zbraní není nebezpečné pouze z důvodu jejich případného použití v ozbrojených a jiných konfliktech, ale i z důvodu politických a odstrašujících. Stát v ozbrojeném konfliktu může pohrozit zneprátenému státu, že vlastní biologické a chemické zbraně a tím získat v ozbrojeném konfliktu značnou výhodu.

K dosažení výzkumných cílů využiji odborných publikací z oblasti mezinárodního práva, politologie, vojenství, lékařství aj. Relevantní informace poskytují rezoluce OSN, jednotlivé úmluvy, které upravují zakázané prostředky a způsoby vedení ozbrojených konfliktů, zejména ty, které zakazují výrobu, vývoj, hromadění a použití biologických a chemických zbraní a v neposlední řadě zprávy mezinárodních organizací zabývajících se touto oblastí, například *Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons* a *Arms Control Association*.¹ Vyjmenované zdroje jsou převážně v anglickém a českém jazyce, z důvodu zajištění objektivitu informací, která by mohla být narušena v případě čerpání pouze z jednojazyčných zdrojů.

Samotná práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou, kde se na příkladech z praxe zabývám problematikou dodržování smluv zakazujících biologické a chemické zbraně. První část práce je tvořena čtyřmi kapitolami, které mají za úkol seznámit čtenáře se základním teoretickým vymezením tématu. V úvodní kapitole se zaměřuji na zodpovězení otázky, zda zákaz biologických a chemických zbraní patří do práva ozbrojených konfliktů, či do práva odzbrojení. Druhá kapitola nastiňuje historii použití biologických a chemických zbraní a v navazující třetí kapitole akcentuji současné pojetí biologických a chemických zbraní. Čtvrtá kapitola vychází z informací obsažených v kapitolách předchozích a zaměřuje se na zodpovězení otázky, zda se zákaz biologických a chemických zbraní považuje již za obyčejové pravidlo, nebo nikoliv.

Úvodní kapitola druhé části práce se zabývá současnou právní úpravou zákazu biologických a chemických zbraní. Jednotlivé úmluvy jsou zde rozebrány a

---

¹ Arms Control Association je nezisková členská organizace, která byla založena v roce 1971. Jejím cílem je prostřednictvím oficiálních informací, analýz a komentářů k úmluvám zabývajících se kontrolou zbrojení vzdělávat veřejnost a účinně podporovat kontrolu zbrojení ve světě.

právní nedostatky v jejich znění jsou podrobeny kritice. Závěrečná šestá kapitola se zaměřuje na dodržování úmluv, které zakazují výrobu, vývoj, hromadění a použití biologických a chemických zbraní. Na příkladových státech je demonstrováno, jakým způsobem úmluvy dodržují, nebo v opačném případě porušují. Tato kapitola je z důvodu přehlednosti rozčleněna do dvou podkapitol věnujících se dodržování úmluv z hlediska práva odzbrojení a z hlediska práva ozbrojených konfliktů.

Téma biologických a chemických zbraní jsem si vybrala proto, že těmto zbraním není dle mého názoru věnována dostatečná pozornost jak v akademické, tak veřejné debatě. Výrazně větší prostor je věnován potenciální hrozbě zneužití jaderných zbraní, která je však vzhledem k technologické náročnosti výroby méně pravděpodobná. Navíc problematika chemických a biologických zbraní nabývá na důležitosti ve světle současných událostí na Blízkém východě a v severní Africe. Snižující se schopnost místních vlád vládnout svým občanům v kombinaci s relativní nenáročností obstarání biologických a chemických zbraní a přísunem financí pro nestátní aktéry a teroristické organizace je hrozba pro udržení bezpečnosti a míru v oblasti.

Text práce je psán metodou spočívající ve sběru dat k danému tématu a následné kompletaci, analýze a interpretaci zjištěných poznatků. Jelikož téma zakázané prostředky a způsoby vedení ozbrojených konfliktů je velmi široké, tak k výše zmíněné metodě navíc využiji deskriptivní analýzy, kdy se zaměřím na určitý jev, který rozdělím na menší části. V tomto případě se zaměřím pouze na aktuální platné převážně odzbrojovací úmluvy týkající se biologických a chemických zbraní a nebudu se zabývat ostatními zbraněmi hromadného ničení. Zároveň se budu zabývat více do hloubky pouze určitými relativně nedávnými případy použití biologických a chemických zbraní a budu sledovat pouze určité státy z hlediska, zda úmluvy týkající se zákazu výroby, vývoje, hromadění a použití biologických a chemických zbraní jsou dodržovány.

1. Biologické a chemické zbraně - právo ozbrojených konfliktů nebo právo odzbrojení?

Nejdříve je nutné podívat se na teoretické vymezení zákazu biologických a chemických zbraní. Téma mé práce naznačuje, že se v textu budu zabývat pouze zakázanými prostředky v ozbrojených konfliktech, avšak to není relevantní. Pokud bychom se zabývali pouze právem ozbrojených konfliktů, tak bychom opomenuli podstatnou část zákazu biologických a chemických zbraní, jelikož téma zakázaných prostředků v ozbrojených konfliktech úzce souvisí též s právem odzbrojovacím, jak bude ukázáno níže. K zodpovězení otázky zda zákaz biologických a chemických zbraní patří pod právo ozbrojených konfliktů, či pod právo odzbrojení tedy nejdříve vysvětlím, co tyto dva pojmy znamenají.

Pojem válečné právo v širokém slova smyslu zahrnoval jak právo na válku („ius ad bellum“), tak právo za války („ius in bello“). Právo na válku obsahovalo pravidla, která určovala, jakým způsobem mohou státy uplatnit své subjektivní právo sáhnout k válce. Právo za války upravovalo práva a povinnosti nepřátelenských států během ozbrojených konfliktů. Dnes se pro válečné právo používá však přesnější pojem práva ozbrojených konfliktů.² Základními zásadami práva ozbrojených konfliktů jsou zásada válečné účelnosti a zásada právní regulace války. Cílem práva ozbrojených konfliktů je zhumanizovat válku, z čehož vyplývá další zásada práva ozbrojených konfliktů a to zásada humanity.³

K přesnějšímu vysvětlení práva ozbrojených konfliktů vysvětlím i pojem ozbrojený konflikt, pro který se dříve používal pojem válka. Pojem ozbrojený konflikt se začíná objevovat až v polovině 20. stol. z důvodu, že dřívější pojem válka, byl definován poměrně vágně a restriktivně. Ozbrojený konflikt na základě vyjádření Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v případě Tadić později začal označovat nejen mezistátní ozbrojená střetnutí vyznačující se

---

² POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 428

³ Ibid., s. 433 - 434

vysokou intenzitou bojů a formálním vyhlášením, ale i déletrvající ozbrojené násilí mezi vládní autoritou a organizovanou ozbrojenou skupinou nebo skupinami, jakož i ozbrojené násilí mezi organizovanými ozbrojenými skupinami navzájem v rámci jednoho státu.⁴

Ozbrojené konflikty lze dělit na mezinárodní a vnitrostátní. Rozřazení o jaký konflikt se jedná, záleží na teritoriálním rozsahu, nebo na stranách v konfliktu. Konflikt, který se odehrává na území jednoho státu, je konflikt vnitrostátní. Pokud ozbrojený konflikt přesahuje území jednoho státu, tak se jedná o konflikt mezinárodní. Rozdělení na základě stran v konfliktu se odvíjí od toho, zda jsou strany konfliktu státy, nebo ne. Pokud stranami konfliktu jsou státy, pak se jedná o konflikt mezinárodní. Pokud je jednou stranou konfliktu stát a druhou nestátní subjekt nebo povstalecká skupina, pak jde o konflikt vnitrostátní. Smlouvy mezinárodního humanitárního práva, které se právem ozbrojených konfliktů zabývají, tyto kritéria kombinují. Členění konfliktů na konflikty mezinárodní a vnitrostátní je důležité z důvodu určení právního režimu, který se při ozbrojeném konfliktu užije a z hlediska postavení účastníků v konfliktu, protože vnitrostátní ozbrojený konflikt nepracuje s pojmy *komatant* a *válečný zajatce*. Právo mezinárodních ozbrojených konfliktů je upraveno čtyřmi *Ženevskými úmluvami z roku 1949, Dodatkovým protokolem I* a všemi smlouvami haagského práva, vnitrostátní ozbrojené konflikty jsou upraveny pouze článkem třetím všech čtyř *Ženevských úmluv*, některými smlouvami haagského práva, případně *Dodatkovým protokolem II*, v případě, že se jedná o ozbrojený konflikt vyšší intenzity.⁵ Vnitrostátní ozbrojený konflikt dle názoru Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v případě Tadić je déletrvající ozbrojené násilí mezi vládní autoritou a organizovanou ozbrojenou skupinou nebo několika organizovanými ozbrojenými skupinami a ozbrojené násilí mezi organizovanými ozbrojenými skupinami navzájem v rámci jednoho státu. Vnitrostátní ozbrojené konflikty dále dělíme podle bojujících stran, intenzity a právního režimu. Podle právního režimu vnitrostátní ozbrojené konflikty dělíme na ty, které podléhají společnému článku

---

⁴ ONDŘEJ, J. ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv, *Mezinárodní humanitární právo*, Praha: C. H. Beck, 2010, s. 37 - 39

⁵ *Ibid.*, s. 40 - 42

tři všech čtyř *Ženevských úmluv* a ty, které kromě společného článku tři podléhají ještě *Dodatkovému protokolu II* z roku 1977. Někdy je ještě rozlišována třetí kategorie dělení dle právního režimu na konflikty, které spadají pod článek 8 odst. 2 písm. e) *Římského statutu Mezinárodního trestního soudu*.⁶ Existují i zmezinárodnělé ozbrojené konflikty, které stojí na pomezí vnitrostátních a mezinárodních ozbrojených konfliktů. Dalšími typy ozbrojených konfliktů jsou nové konflikty, konflikty zvnitrostátnělé a konflikty spojené s bojem proti terorismu.⁷

Pojem odzbrojení, který s právem ozbrojených konfliktů úzce souvisí a nelze ho při zabývání se tímto tématem opominout, lze definovat jako: „*proces snižování stavu ozbrojených sil a vojenských výdajů, zničení nebo odstranění zbraní, ať rozmístěných nebo skladovaných, postupná likvidace kapacity vyrábět nové zbraně, uvolnění a zařazení vojenského personálu do civilního života. Konečným cílem je všeobecné a úplné odzbrojení pod účinnou mezinárodní kontrolou.*“⁸ Prostřednictvím odzbrojení se zajišťuje mezinárodní bezpečnost. První myšlenky týkající se odzbrojení se objevily v návrhu ruského cara Mikuláše II. z roku 1898. Tento návrh se stal podnětem ke svolání Haagské mírové konference o rok později. Haagské mírové konference skončily, co se týče odzbrojování, neúspěšně a ani další pokusy nebyly v praxi moc úspěšné. První významnější mnohostrannou odzbrojovací smlouvou po 2. sv. válce byla na dlouhá léta *Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení* z roku 1972 (Biological Weapons Convention – dále jen „BWC“). Změna k postupnému reálnému odzbrojování nastala až po zániku blokového rozdělení světa počátkem 90. let 20. stol.⁹

V čl. 11 *Charty OSN* existuje rozdíl mezi regulací zbrojení („regulation of armaments“) a odzbrojením („disarmament“).¹⁰ Regulace zbrojení je některými autory chápána jako částečné odzbrojení, jinými jako opatření omezujícího

---

⁶ Ibid., s. 48 - 50

⁷ Ibid., s. 50 - 57

⁸ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 382

⁹ Ibid., s. 380 - 381

¹⁰ OSN, Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora

charakteru zahrnující například i odchod vojsk z cizího území, likvidace vojenských základů na cizím území atd. a nakonec i odzbrojení. Regulaci zbrojení měl mít na starosti Vojenský štábní výbor, který měl vypracovat plány na zavedení systému regulace zbrojení, avšak tento výbor nikdy nebyl vytvořen. Z toho důvodu se v praxi s pojmem regulace zbrojení moc často nesetkáme a spíše se setkáme s pojmy, které mají podobný obsah (např. omezení zbrojení, kontrola zbrojení).

Odzbrojení spočívá na dvou zásadách, jedná se o zásadu rovnosti (právní rovnosti) a zásadu stejné bezpečnosti. Pravidla odzbrojení upravují nejčastěji mezinárodní smlouvy dvoustranné, vícestranné či mnohostranné. Důležitou roli v odzbrojení hraje OSN a jeho Valné shromáždění, především jeho výbory a orgány. Důležité postavení však mají i další mezinárodní organizace, např. Konference o odzbrojení.¹¹

Dvě úmluvy, BWC a *Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení* (Chemical Weapons Convention – dále jen „CWC“), které zakazují vývoj, výrobu a hromadění zásob biologických, toxinových a chemických zbraní, v případě chemických zbraní zakazují výslovně též jejich použití, a následně nařizují zničení biologických i chemických zbraní, patří převážně mezi odzbrojovací úmluvy. Pokud tyto dvě převážně odzbrojovací úmluvy porovnáme, tak CWC zajisté postihuje širší oblast než BWC. V určitých věcech se tyto úmluvy i překrývají, například obě zakazují nepřátelské použití toxinů a materiálů a technologií dvojího použití („dual-use materials and technology“), aby nemohla vzniknout oblast, která by nebyla upravena těmito úmluvami.¹² I přesto, že CWC považujeme za úmluvu odzbrojovacího charakteru, tak v ní lze nalézt i prvek práva ozbrojených konfliktů, spočívající v zákazu použití těchto zbraní. Toto je možné z důvodu, že právo odzbrojení a právo ozbrojených konfliktů spolu úzce souvisí.¹³ To stejné můžeme vysledovat i u BWC, kde sice není výslovně uveden zákaz použití biologických zbraní, ale ten momentálně dovozujeme z preambule a článku osm BWC, které odkazují na

---

¹¹ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 380 - 390

¹² WOLFRUM, Rüdiger, *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, New York: Oxford University Press, 2012, Vol. I, s. 946 - 947

¹³ ONDŘEJ, Jan, *Odzbrojení: prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 154

Protokol o zákazu užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických z roku 1925 (dále jen „Ženevský protokol“) a zprávy hodnotící komise z roku 1996, která potvrdila, že zákaz vývoje, výroby a hromadění biologických a toxinových zbraní implicitně zahrnuje též jejich použití jakýmkoliv způsobem a za jakýchkoliv okolností.¹⁴

Zákaz biologických a chemických zbraní obecně je však i součástí práva ozbrojených konfliktů. Z dokumentů vzniknuvších před 1. sv. válkou jmenujme například *Deklaraci o zákazu střel šířících dusivé či zhoubné plyny z roku 1899*, *Úmluvu o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1907*. Po 1. sv. válce byl vyjádřen zákaz použití biologických a chemických zbraní v rámci práva ozbrojených konfliktů například v *Ženevském protokolu o zákazu chemických a bakteriologických zbraní z roku 1925*.¹⁵

Z výše zmíněného tedy vyplývá, že zákaz biologických a chemických zbraní náleží jak do práva odzbrojení, tak do práva ozbrojených konfliktů, jelikož tyto dvě rozdílné oblasti práva jsou upraveny obsahově odlišnými úmluvami a biologické a chemické zbraně jsou upraveny úmluvami náležejícími jak do práva odzbrojení, tak do práva ozbrojených konfliktů. BWC a CWC jsou úmluvami smíšené povahy (v případě BWC k tomu dospíváme zprávou hodnotící komise, jak jsem již zmínila výše), které patří jak do práva ozbrojených konfliktů, tak do práva odzbrojení.

J. Ondřej zastává ve svém díle *Odzbrojení: prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti* názor, že právo odzbrojení je nové odvětví mezinárodního práva, které patří spíše do práva mírového. Tento názor však nesdílí všichni autoři. Dle J. Malenovského má právo odzbrojení totiž blíže k právu ozbrojených konfliktů.¹⁶ Dle mého názoru, nelze tyto oblasti práva slučovat, jelikož upravují odlišné oblasti. Jedna odzbrojení a omezení zbrojení a druhá pravidla v ozbrojeném konfliktu. Více se však přikláním k názoru, že právo odzbrojení má blíže k právu ozbrojených konfliktů, jelikož nejdříve se vyráběly, vyvíjely a hromadily biologické a chemické zbraně, aby státy získaly výhodu nad

---

¹⁴ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 947

¹⁵ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 434 - 435

¹⁶ ONDŘEJ, J., op. cit., s. 154

nepřítelem v ozbrojeném konfliktu. Až poté se začalo přemýšlet nad úpravou odzbrojení a omezení zbrojení. Domnívám se, že právo odzbrojení se bude více blížit k právu mírovému teprve, až dojde k úplnému odzbrojení, jelikož státy nebudou vlastnit již žádné zbraně, kterými by mohly ohrozit mír. Je však otázka, zda je úplné odzbrojení vůbec možné, protože státy z důvodů ochrany svého obyvatelstva, ochrany před případnými nepřáteli a jinými důvody asi nikdy nepřistoupí k jejich úplnému odzbrojení.

2. Biologické a chemické zbraně – historie

Historii biologických a chemických zbraní je třeba zmínit nejen z důvodu její důležitosti k zodpovězení otázky, zda se zákaz použití a výroby biologických a chemických zbraní již považuje za obyčej, nebo nikoliv, ale i z důvodu, že historie těchto zbraní je klíčová pro hlubší pochopení celé této oblasti.

2.1. Biologické zbraně

Biologické zbraně byly používány již ve starověku.¹⁷ Člověk se od počátku své existence setkával s jedovatými rostlinami a živočichy a postupně se tyto jedy naučil využívat ve svůj prospěch. Nejznámějším příkladem je využívání jedů k snadnějšímu ulovení kořisti ve formě šípových jedů. Člověk však toxiny využívá a využíval i k ochraně před dotěrným hmyzem, kdy muchomůrky červené usmrcují mouchy, ochraně před nebezpečnými tvory, kdy šelmy usmrcoval pomocí otrávené návnady apod. Znamé jsou též případy, kdy byly jedy užívány jako prostředek k odstranění nepohodlných osob.¹⁸

Velmi známá je též intoxikace vodních či jiných zdrojů, např. potravinových zásob. První zmínka o vojenském využití biologických agentů jako vojenské taktiky pochází od řeckého historika Hérodota, kdy Peršané otrávil městskou fontánu s pitnou vodou před bitvou u Platají v roce 479 př. n. l. Další zmínku o intoxikaci vodních zdrojů lze nalézt v Thukydidově díle o historii Peloponéské války. K intoxikaci vod se používaly mrtvá těla, exkrementy, otrávené rostliny nebo vápno.¹⁹

Mor, který zasáhl Evropu v roce 1348, má původ v obléhání města Kaffa, kdy tatarská vojska házela mrtvá těla svých vojáků přes hradby. Blechy nacházející

---

¹⁷ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 945

¹⁸ PATOČKA, Jiří, Vojenská toxikologie, Praha: Grada Publishing, 2004, s. 107 - 108

¹⁹ LEVEN, Karl-Heinz, Biological Warfare – Perspectives from Premodern History, Nova Acta Leopoldina, 2005, Vol. 92, Nr. 344, s. 20 - 21

se na mrtvých vojácích zajistily přenos na živé osoby a obchodníci, kteří prchali z města, poté mor pravděpodobně zatáhli do západní Evropy.²⁰ Jak jsem psala výše, tak biologických zbraní může být využito i k politickým a jiným účelům. Jako příklad slouží využití fámy ohledně použití biologických zbraní jako prostředku k persekuci židů z konce 14. stol. Důvodem rozšíření fámy o otravě zásoby vody byly sociální a ekonomické podmínky židů a jejich náboženské vyznání. Jako důkaz o tomto činu sloužila přiznání vynucená mučením, která vedla k vyhlazení většiny židovských komunit ve Freiburgu v lednu 1349 a Würzburgu v dubnu 1349.²¹

S objevem Ameriky došlo k zavlečení evropských nakažlivých chorob do Ameriky, obyvatelé Karibských ostrovů, Aztéci, Inkové a původní obyvatelé Severní Ameriky do příjezdu Evropanů neznali spalničky a neštovice. Díky tomu na tyto nemoci neměli vypěstovanou imunitu a nemohli se tak řádně bránit nájezdům Španělů a poté Anglickým dobrodruhům. Zavlečení evropských nemocí do Ameriky však není považováno za využití biologických zbraní, jelikož zde neexistoval záměr vyhladit původní obyvatelstvo Ameriky. Avšak v roce 1763 se již o záměr zavlečení chorob do Severní Ameriky a oslabení tím protivníka jedná. Existují dochované zprávy mezi vrchním velitelem sirem Jeffery Amherstem a plukovníkem Henry Bouquetem, v kterých se domlouvají o zavlečení neštovic mezi kmeny Indiánů.²²

V průběhu první světové války probíhal výzkum spíše v oblasti chemických zbraní. Biologické zbraně měly též své místo ve výzkumu, avšak o jejich použití v tomto období probíhají stále diskuze.²³

Během druhé světové války byl údajně použit botulotoxin při atentátu na R. Heydricha, který nezemřel na střepinové poranění, ale na sekundární infekci, která byla způsobená právě botulotoxinem.²⁴ V rámci celého světa mělo v tomto období pravděpodobně nejrozsáhlejší zbrojní program Japonsko. Japonsko vytvořilo tzv.

---

²⁰ POHANKA, Miroslav, *Biologické zbraně*, Hradec Králové: Univerzita obrany, 2010, s. 9

²¹ LEVEN, K-H., *op. cit.*, s. 22

²² *Ibid.*, s. 21

²³ POHANKA, M., *op. cit.*, s. 10

²⁴ ŠTĚTINA, Jiří, *Zdravotnictví a integrovaný záchranný systém při hromadných neštěstích a katastrofách*, Praha: Grada Publishing, 2014, s. 347

Jednotku 731, která se nacházela na území Číny a čítala okolo tří tisíc odborných pracovníků. Jednotka 731 prováděla nehumánní pokusy a experimentovala s biologickými zbraněmi na čínském území. Jako důkaz kvality výzkumu prováděného Jednotkou 731 může sloužit, že po skončení druhé světové války byli dva vedoucí pracovníci Jednotky 731 zatčeni vojáky Spojených států amerických a využiti k účasti na americkém zbrojním programu. Velká část výzkumných zpráv a vědeckých pracovníků byla též využita Sovětským svazem pro sovětský zbrojní program.²⁵

V období Studené války byly biologické zbraně využívány také. Spojené státy americké prohlásily, že mezi léty 1954 – 1969 vlastnily biologické zbraně, které byly na bázi antraxu, brucelózy, Q horečky, venezuelské koňské encefalitidy, botulotoxinu a stafylokokového enterotoxinu.²⁶ Považuje se za prokázané, že biologické zbraně vlastnil také Sovětský svaz. SSSR vyrábělo biologické zbraně na bázi antraxu v továrně ve Sverdlovsku, kde později v roce 1979 došlo k úniku vyráběných spor, které zapříčinily epidemii antraxu mezi obyvateli města.²⁷ V květnu 1992 tehdejší sovětský prezident Boris Jelcin bez jakéhokoliv vysvětlení vydal prohlášení, že KGB připustila, že její vojenský výzkum byl příčinou epidemie antraxu ve Sverdlovsku. Tímto prohlášením a předchozím vyšetřováním bylo prokázano, že Sovětský svaz biologické zbraně opravdu vlastnil.²⁸

V posledních letech byly zaznamenány snahy o získání biologických zbraní také nestátními aktéry, jmenovitě antraxu, cholery a botulotoxinu, japonskou sektou Óm Šinrikjó. K zneužití biologických agentů došlo dále kromě dalších případů například v roce 1984, kdy příznivci Bhagwana Shree Rajneesheho kontaminovali salátové bary ve dvou restauracích v Dallesu v Oregonu

---

²⁵ POHANKA, M., op. cit., s. 10

²⁶ ŠTĚTINA, J., op. cit., s. 347

²⁷ MESELSON, Matthew, GUILLEMIN, Jeanne, HUGH-JONES, Martin, LANGMUIR, Alexander, POPOVA, Ilona, SHELOKOV, Alexis, YAMPOLSKAYA, Olga, The Sverdlovsk Anthrax Outbreak of 1979, Science, 1994, Vol. 266, s. 1202

²⁸ ZUBAY, Geoffrey, Agents of Bioterrorism: Pathogens and Their Weaponization, New York: Columbia University Press, 2008, s. 133 - 134

salmonelou, z důvodu zabránění voličům jít volit²⁹ a v roce 2001, kdy bylo rozesláno několik dopisů obsahujících živé spory sněti slezinné.³⁰

2.2. Chemické zbraně

Otrávené zbraně se používaly již v dávných dobách, zejména používání otravných plynů je známo již z doby 2 000 př. n. l. z Indie. Existují i záznamy o využití kouře z pálící se smůly a síry při Peloponéských válkách v roce 431 – 404 př. n. l.³¹

Moderní chemické zbraně zažily svůj opětovný nástup na konci 19. století, kdy anglické jednotky používaly ve válce proti Búrům v Jižní Africe dělostřelecké granáty s příměsí kyseliny pikrikové. Rozvoj chemických zbraní pak nastal s vědeckým pokrokem během první světové války, kdy chemické zbraně způsobily ztrátu mnoha lidských životů. Na konci první světové války bylo chemickým zbraním přičítáno více než 1 milion obětí.³² K prvnímu novodobému bojovému nasazení chemických zbraní došlo 12. 7. 1917 v boji o Ypres. V tento den byla použita zpuchýřující otravná látka yperit.³³

K dalšímu použití chemických zbraní došlo v krátkém období mezi světovými válkami, kdy Španělsko a Francie použili yperitové bomby k potlačení rebelie Berberů v Maroku během let 1921 – 1927. Též Itálie v roce 1935 – 1936 použila chemické zbraně vůči Etiopii a Japonsko vůči Číně v letech 1937 – 1938.³⁴

Během druhé světové války se nevyskytlo žádné použití chemických zbraní v Evropě, nicméně chemické zbraně byly pravděpodobně použity v Asii. Jako jeden příklad můžeme uvést říjen 1941, kdy byly použity chemické zbraně Japonskem v bitvě o Zaoyang-Yichang. Od použití chemických zbraní však

---

²⁹ KLIETMANN, Wolfgang F., RUOFF, Kathryn L., Bioterrorism: Implications for the Clinical Microbiologist, *Clinical Microbiology Reviews*, 2001, Vol. 14, No. 2, s. 368

³⁰ POHANKA, M., op. cit., s. 11 - 12

³¹ WOLFRUM, Rüdiger, *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, New York: Oxford University Press, 2012, Vol. II, s. 109

³² Ibid., s. 109

³³ PATOČKA, J., op. cit., s. 45

³⁴ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 109 - 110

Japonsko upustilo poté, co Spojené státy americké vydaly varování před odvetnými opatřeními.³⁵

Po skončení druhé světové války se chemické zbraně používaly i nadále. Egypt je údajně použil v Jemenské občanské válce (1963 – 1967), Irák při ozbrojeném konfliktu s Iránem mezi lety 1980 – 1988 a Irák použil chemické zbraně také proti Kurdům žijícím na iráckém území v letech 1987 – 1988. V tomto období je nutno zmínit irácký útok pravděpodobně nervovými agenty na kurdskou vesnici Halabja, který se odehrál 17. března 1988.³⁶ O Irácko-Iránské válce však budu pojednávat v jedné z dalších kapitol. Již 13. prosince 1982 dalo Valné shromáždění OSN pravomoc Generálnímu tajemníkovi OSN vyšetřovat s kvalifikovanými experty jakékoliv stížnosti týkající se obavy, že byly použity chemické nebo biologické zbraně.³⁷ Na základě tohoto zmocnění proběhlo několik vyšetřování, které prokázaly použití chemických zbraní Irákem již v roce 1984. Rada bezpečnosti OSN odsoudila pouze použití chemickými zbraněmi Irákem z roku 1988.^{38 39}

O další použití chemických zbraní, konkrétně slzného plynu a herbicidů se postaraly Spojené státy americké, Austrálie a Jižní Vietnam v letech 1964 – 1975, kdy probíhala válka ve Vietnamu.⁴⁰

I přesto, že Irák vlastnil chemické zbraně a nepoužil je během války v Zálivu probíhající v letech 1990 – 1991 mezi Irákem a Kuvajtem, tak je považován za jeden z činitelů způsobujících tzv. syndrom války v Zálivu. Podle komise expertů vytvořených americkým Kongresem za účelem zjištění příčin syndromu války v Zálivu mohou za tuto nemoc dva faktory. Za prvé tablety, které vojáci dostávali jako prevenci před nervovými plyny a za druhé množství pesticidů, kterého se vojáci během své služby nadýchali. Někteří výzkumníci

---

³⁵ Ibid., s. 110

³⁶ Ibid., s. 110

³⁷ více viz Rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/RES/37/98

³⁸ více viz Rezoluce Rady Bezpečnosti OSN č. S/RES/612 a č. S/RES/620, obě z roku 1988

³⁹ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 110

⁴⁰ Ibid., s. 110

k těmto dvěma faktorům přičítají ještě skutečnost, že byli vojáci vystaveni sarinu, když ničili sklady iráckých zbraní.⁴¹

S rozvojem vědeckého a technologického rozvoje se chemické zbraně dostaly do hledáčku teroristických organizací. V této oblasti lze zmínit útok teroristické náboženské skupiny Óm Šinrikjó z března 1995, kdy tato skupina vypustila sarin v metru v Tokiu.⁴² Tímto případem se však budu zabývat ještě dále.

K chemickým zbraním patří nejen chemické zbraně smrtící, ale i zbraně, které nemají za následek smrt. Tyto zbraně využívají státy jako prostředek k vynucení zákona a na operace policejního typu probíhající v zahraničí. K využití těchto chemických zbraní došlo například v říjnu 2002, kdy ruské autority údajně použily tyto zbraně během útoku v moskevském divadle, kde čečenští rebelové zadržovali stovky rukojmích.⁴³

---

⁴¹ Ibid., s. 110

⁴² Ibid., s. 110

⁴³ Ibid., s. 110

3. Biologické a chemické zbraně – současné pojetí

K zodpovězení otázek nastíněných v úvodu je třeba důsledně vymezit současné pojetí biologických a chemických zbraní. Zbraně, které jsou zakázané odzbrojovacími smlouvami a smlouvami o omezení zbrojení, lze dělit na zbraně hromadného ničení a zbraně konvenční.⁴⁴ Zatímco zbraně konvenční jsou definovány negativně, jako zbraně, které nejsou biologické, chemické, radiologické ani jaderné.⁴⁵ Zbraně hromadného ničení lze definovat jako: „*Zbraň s vysoce ničivými účinky, která může být použita k rozsáhlému ničení živé síly, infrastruktury nebo jiných zdrojů.*“⁴⁶ Za tyto zbraně považujeme zbraně biologické, chemické a jaderné. Definujícími znaky zbraní hromadného ničení je kromě jiného: „*jejich nerozlišující povaha a značná destrukční (masová) účinnost.*“⁴⁷

3.1. Biologické zbraně

Za biologické zbraně jsou považována zařízení, která vypouští, rozptylují nebo šíří choroboplodné mikroorganismy nebo toxiny. Tyto zbraně mohou být zacílené nejen na člověka, ale i na hospodářská zvířata či plodiny. Biologické zbraně se skládají ze dvou komponentů a to biologického agentu a zařízení, které je schopno dopravit ho do místa určení.⁴⁸ Téměř každý žijící organismus, který je schopný způsobit nebo šířit chorobu (jako je bakterie, virus, plíseň) a toxin (tj. jedovatá sloučenina extrahovaná z živého organismu nebo podobná látka vyrobená synteticky) mohou být použity jako biologické agenty. Zařízení, která jsou schopna je dopravit k cíli, mohou být různá, tradičně se jedná například dělostřelectvo, dále jimi mohou být například různé spreje, vstříkovací systémy a

---

⁴⁴ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 390

⁴⁵ Úřad pro obrannou standardizaci, katalogizaci a státní ověřování jakosti, odbor obranné standardizace, AAP-6, 2010, Slovník termínů a definic NATO, Praha, 2010, str. 126

⁴⁶ Ibid., str. 434

⁴⁷ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 390

⁴⁸ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 945

jiné.⁴⁹ Biologické zbraně lze též šířit prostřednictvím živých přenašečů chorob, jako jsou klíšťata, hlodavci nebo hmyz. Biologický agent nemusí být jen čistá bakterie, virus aj., ale mohou k nim být přidány též jiné látky, které zvýší odolnost původců onemocnění před vlivy z vnějšího prostředí, napomohou jejich rovnoměrnému rozptýlení v ovzduší a proniknou skrz pokožku do organismu. Zárodky infekčních onemocnění však nepronikají do lidského či zvířecího organismu pouze pokožkou, ale i nosem a očima. Z toho důvodu mohou být oběti zasaženy biologickými zbraněmi díky vdechování zamořeného vzduchu, požití infikované vody a potravin, poškozené pokožce, která otevře cestu k usazení mikrobů a toxinu v otevřených ranách, styku s infikovanými předměty a zvířaty, bezprostřednímu styku s infikovanými osobami, ale i prostřednictvím střepin z leteckých pum, granátů a min, které byly naplněny choroboplodnými zárodky.⁵⁰ Biologický agent může ovlivnit pouze lidi (např. cholera, pravé neštovice), pouze zvířata (např. dobytčí a slepičí mor), anebo jak lidi, tak zvířata zároveň (např. mor, sněť slezinná, slintavka, botulotoxin).⁵¹

Mezi biologické agenty, které mohou být využity jako biologické zbraně, patří i toxiny. Toxiny jsou chemické látky produkované mnohými živými organismy, které mohou být pro jiné organismy jedovaté až smrtelné. Proto se toxiny také nazývají jedy. Toxiny organismům, které je produkují, slouží jako ochrana před nepřáteli nebo jako nástroj k obstarání potravy. Toxiny lze dělit dle jejich biologického zdroje na rostlinné (např. ricin) a živočišné (např. saxitoxin), bakteriální (např. botulotoxin), toxiny řas a sinic (např. anatoxin), plísni, hub (např. trichotheceny) apod.; podle mechanismu toxického účinku na inhibitory enzymů, blokátory replikace DNA apod.; či podle selektivního působení na jednotlivé orgány na toxiny hepatotoxické, neurotoxické, hemotoxické, pneumotoxické, apod. Toxin však též může působit na více orgánů najednou. Z hlediska biologických a chemických zbraní toxiny stojí na pomezí a nelze je čistě zařadit pouze do jedné skupiny. Problematika jejich zařazení spočívá ve skutečnosti, že toxiny jsou sice produkovány biologickými objekty, ale jsou to

---

⁴⁹ Ibid., s. 945

⁵⁰ ŠTĚTINA, J., op. cit., s. 346

⁵¹ Ibid., s. 346

chemické látky. Proto byla vytvořena samostatná skupina toxinových zbraní, které jsou právně upraveny se zbraněmi biologickými v BWC, ale objevují se i v CWC a Ženevském protokolu. Parametrů pro posouzení, zda toxin je vhodný pro vojenské využití je více, důležitý je účinek toxinu na organismy a materiály, dalšími hledisky jsou obtížná prokazatelnost a identifikovatelnost, nedokonalá analytika či neexistence specifických antidot.⁵²

Biologické zbraně se dají lehce skrýt, jsou těžko identifikovatelné a je obtížné se před nimi chránit. Obvykle kvůli inkubační době se viditelný účinek těchto zbraní dostaví až po určité době.⁵³ Biologické zbraně jsou také nebezpečné z důvodu, že choroboplodné mikroorganismy a toxiny, které zbraně přenášejí, mohou být vysoce smrtelné, nebo nakažlivé a vést k zneschopnění nebo smrti tisíců osob. Dokonce i použití na malé ploše, jako je například nakažení zásob vody, může způsobit značné ztráty.⁵⁴ To je také pro biologické zbraně charakteristické, že jsou velmi účinné. Nebezpečné také je, že biologické zbraně jsou relativně snadno dostupné. Zatímco chemické zbraně lze detekovat již více méně úspěšně, detekce biologických zbraní není stále vyřešena bezchybně a pracuje se na ní. Výroba biologických zbraní je též velmi těžko prokazatelná, jelikož může probíhat bez jakýchkoliv zvláštních přístrojů v běžných mikrobiologických laboratořích.⁵⁵

Biologické agenty, které se používají do biologických zbraní, můžeme rozdělit do tří skupin dle jejich nebezpečnosti. Toto dělení používá Center for Disease Control and Prevention. V první skupině jsou látky nejnebezpečnější, kde je snadno šířitelná nákaza, způsobené onemocnění je obtížné léčitelné a smrtelnost je vysoká, například mor nebo Ebola. V druhé skupině jsou méně nebezpečné patogeny, které se nepřenášejí interhumánně a je zde možnost jejich léčby, například salmonela. Do třetí skupiny patří agenty, jejichž zneužití je málo pravděpodobné,

---

⁵² PATOČKA, J., op. cit., s. 107 - 111

⁵³ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 945

⁵⁴ Ibid., s. 945

⁵⁵ ŠTĚTINA, J., op. cit., s. 347

jsou méně běžné, avšak jejich mortalita je vysoká, stejně tak léčba, například virus Nipah.⁵⁶

3.2. Chemické zbraně

Chemické zbraně se odlišují od zbraní konvenčních i biologických. Na rozdíl od zbraní konvenčních nemají chemické zbraně výbušný potenciál, ale destruktivně působí díky toxicitě chemických agentů.⁵⁷ Chemickými zbraněmi rozumíme bojové otravné látky a technické prostředky umožňující jejich použití, které jsou určeny k zasažení živého protivníka a mají za cíl způsobit jeho smrt nebo jiné poškození s toxickými účinky otravných látek. Bojové chemické látky mohou způsobit smrt, dočasně zneschopnit protivníka, trvale poškodit lidi anebo i zvířata.⁵⁸

Existuje mnoho dělení chemických zbraní. Lze je dělit dle jejich předpokládaného vojenského využití, jejich těkavosti, dle jejich účinků na organismy a materiály a mnoha dalšími způsoby. Mimo jiné lze chemické zbraně dělit na stálé a nestálé dle doby, po kterou působí. Chemické zbraně mohou též mířit na různé objekty. Mohou být zaměřeny proti osobám, způsobit jim smrt, nebo vážná zranění, dále proti rostlinám, nebo mohou též působit na různé materiály. Dle účinku chemických zbraní na oběť útoku je možné dělení otravných látek na látky působící v krvi oběti (např. kyanovodík), látky dusivé (např. chlorpikrin), zpuchýřující (např. yperit), nervově paralytické otravné látky (např. sarin) a psychotomimetické látky (např. LSD).⁵⁹

Nervově paralytické otravné látky jsou velmi účinné, a proto tvoří jednu z nejdůležitějších skupin otravných látek. Nebezpečnost nervově paralytických otravných látek v ozbrojených konfliktech spočívá především v absenci jejich

---

⁵⁶ POHANKA, M., op. cit., s. 19 - 20

⁵⁷ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 108

⁵⁸ ŠTĚTINA, J., op. cit., s. 335

⁵⁹ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 109

zápachu a absenci místních příznaků při jejich pronikání do organismu a tudíž ztížení podmínek k jejich detekování.⁶⁰

Jak jsem již psala výše, existují i látky, které se nacházejí na pomezí mezi chemickými a biologickými agenty. Jde o určité toxiny, například botulotoxin, ricin či saxitoxin.⁶¹

U bojových otravných látek je velmi důležité i jejich skupenství, které má vliv na způsob a rychlost pronikání látky do organismu, stálost v terénu a efektivitu využití. Bojové otravné látky se mohou do organismu dostat prostřednictvím par a jemných aerosolů skrze dýchací orgány nechráněných osob. Dále se do organismu mohou bojové chemické látky dostat prostřednictvím neporušeného, případně porušeného povrchu kůže, nebo prostřednictvím oční spojivky. Požitím kontaminovaných potravin a vody se mohou dostat do zažívacích orgánů, nebo stykem s kontaminovanou technikou a materiálem mohou být zasaženy orgány lymfatického a krevního systému.⁶²

Jedním z nejdůležitějších mezníků využití chemických zbraní, se stalo dovedení k dokonalosti systému binární munice v 80. letech 20. stol. Tato technologie snižuje riziko spojené s manipulací, skladováním a likvidací chemických zbraní, jelikož dva prekurzory jsou drženy odděleně a teprve jejich spojením vzniká zbraň ihned připravená k použití.⁶³

Nejširší definice chemických zbraní se nachází v článku 2 CWC. Je to způsobeno tím, že se tato úmluva snaží postihnout celou oblast chemických zbraní. CWC do definice chemických zbraní zahrnuje i všechnu municí, zařízení a všechny další nástroje, které jsou přímo určené pro užití chemických agentů. Vyjmuty jsou však všechny zbraně, které využívají živé infekční organismy (včetně toxinů produkovaných živými organismy) a to z důvodu, že ty jsou upraveny již v BWC. Dále CWC neupravuje zbraně, jejichž primární účinky jsou způsobeny žářem nebo tlakem, neboť ty jsou upraveny v *Protokolu o zákazu nebo*

---

⁶⁰ ŠTĚTINA, J., op. cit., s. 336-337

⁶¹ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 108 - 109

⁶² ŠTĚTINA, J., op. cit., s. 336

⁶³ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 111

*omezení použití zápalných zbraní v rámci Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné útrapy nebo mít nerozlišující účinek.*⁶⁴

---

⁶⁴ Ibid., s. 109

4. Biologické a chemické zbraně – obyčejové pravidlo?

Abychom mohli odpovědět na otázku, zda zákaz biologických a chemických zbraní patří mezi obyčejová pravidla, musíme se nejdříve ve zkratce podívat na teoretické základy mezinárodního práva veřejného a to zejména na jeho prameny. Prameny dle článku 38 odst. 1 *Statutu Mezinárodního soudního dvora OSN* jsou obecné a partikulární mezinárodní úmluvy, mezinárodní obyčej, obecné zásady právní uznávané civilizovanými národy, soudní rozhodnutí a učení nejkvalifikovanějších znalců veřejného práva různých národů k určování právních pravidel.⁶⁵ Za základní prameny jsou považovány mezinárodní úmluvy a mezinárodní obyčej. Za pomocné prameny zase soudní rozhodnutí a učení znalců. Obecné zásady právní stojí na pomezí základních a pomocných pramenů. Postupným vývojem mezinárodního práva se za pramen mezinárodního práva považují i jednostranné právní akty. Prameny mezinárodního práva se vyznačují menší mírou formalismu než vnitrostátní prameny práva a neexistuje mezi nimi vztah nadřazenosti a podřízenosti na rozdíl od vnitrostátní hierarchie pramenů. Prameny vnitrostátního práva jsou také ovládány monopolem zákonodárce, kdy jsou subjekty povinny normy zákonodárce respektovat. Na druhou stranu prameny mezinárodního práva takto nefungují, zde jsou normy autonomní, protože státy fungují jak v postavení zákonodárce, kdy se státy samy podílejí na vzniku norem, tak i podřízeného, kdy jsou poté státy těmito normami vázány.⁶⁶

Mezinárodní obyčej je charakterizován nepsanou formou jeho pravidel. K zjištění, zda existuje mezinárodní obyčej, napomáhají mezinárodní soudní a arbitrážní orgány a představitelé vědy mezinárodního práva. Obyčejová norma mezinárodního práva se skládá z *usus longaevus* a *opinio iuris*. *Usus longaevus* je materiálním prvkem obyčejového pravidla a je to kvalifikovaná praxe subjektů mezinárodního práva. Tato praxe má být především opakovaná, stejnorodá, nepřetržitá, rozšířená a reprezentativní a déledobá. *Opinio iuris* je subjektivním

---

⁶⁵ OSN, Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora

⁶⁶ MALENOVSKÝ, Jiří, Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému, Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 173 - 177

prvkem a je to přesvědčení subjektů o právní závaznosti pravidla v dané kvalifikované praxi. Jelikož se jedná o prvek psychologický, tak je obtížně zjištělný a zjišťuje se skrze vnější projevy států.⁶⁷

Pokusy o ucelenou a široce akceptovatelnou legální úpravu zákazu biologických a chemických zbraní probíhaly delší dobu. Důvodem k tomu bylo používání těchto zbraní jako bojových prostředků již v dávné minulosti, jak bylo ukázáno v části týkající se historie. Zákaz různých prostředků a způsobů vedení ozbrojených konfliktů se nejdříve formuloval v mezinárodních obyčejích a až později došlo ke kodifikaci v různých mezinárodních úmluvách.⁶⁸ První právní dokumenty pokoušející se upravit zákaz chemických a biologických zbraní, resp. v té době jedovatých zbraní, se objevily již v roce 1675, kdy vznikla *Štrasburská dohoda*.⁶⁹ Dalším důležitým dokumentem upravujícím válečné právo je *Lieberův kodex* z roku 1863. Celým názvem se jedná o *Instrukce pro řízení armád Spojených států amerických na bitevním poli* („*Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field*“). Tento dokument byl sepsán během americké občanské války Francisem Lieberem, od něž je odvozen název *Lieberův kodex*. Ačkoliv byl tento dokument původně závazný pouze pro Spojené státy americké, tak později ovlivnil právní úpravu válečného práva i ve státech ostatních. Zákaz použití jedů je obsažen pouze v člancích 16 a 70. I tak je to ovšem významný dokument z hlediska zákazu biologických a chemických zbraní.⁷⁰

O pět let později byla přijata *Petrohradská deklarace*, která sice přiznávala, že je přípustné použití určitých zbraní k zneschopnění, nebo dokonce zabití osob nepřátelských ozbrojených složek, avšak také stanovila, že volba těchto zbraní má své limity.⁷¹ V roce 1874 byla sepsána tzv. *Bruselská deklarace* obsahující zákaz použití jedovatých zbraní.⁷² Ústav mezinárodního práva, který byl založen v roce

---

⁶⁷ Ibid., s. 186 - 192

⁶⁸ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 445

⁶⁹ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 111

⁷⁰ ICRC, *Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code)*

⁷¹ UK MINISTRY OF DEFENCE, *The Manual of the Law of Armed Conflict*, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 101 - 102

⁷² WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 111

1873, přijal v roce 1880 *Pravidla pozemní války* neboli *Oxfordskou příručku*, která v článku 23 zakazuje použití jedů nebo jedovatých zbraní.⁷³

V roce 1899 byl v *Haagské deklaraci* stanoven zákaz užití dusivých a škodlivých plynů a v roce 1907 v *Úmluvě o zákonech a obyčejích války pozemní* je obsažen zákaz použití jedů a jedovatých zbraní.⁷⁴ Zákaz užití, výroby a dovozu do Německa dusivých, jedovatých nebo dalších plynů a všech tekutin, materiálů nebo zařízení s obdobným účinkem byl stanoven také ve *Versailleské mírové smlouvě* z roku 1919. V roce 1922 vznikla *Washingtonská úmluva* upravující užití ponorek a škodlivých plynů v případě ozbrojeného konfliktu, avšak tato úmluva nikdy nevstoupila v platnost.⁷⁵

O tři roky později vznikl *Protokol o zákazu užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických*, podepsaný v Ženevě 17. června 1925, který obsahuje již v úvodu větu vyjadřující odsouzení užívání biologických a chemických zbraních civilizovaným světem. Je zde též řečeno, že tento protokol se vydává v úmyslu, aby byl zákaz chemických a biologických zbraní všeobecně uznán jakou součástí mezinárodního práva z důvodu lidského svědomí a praxe národů.⁷⁶ V protokolu není zakázán vývoj, výroba a hromadění biologických a chemických zbraní. Důležitost tohoto dokumentu však spočívá především v tom, že ho lze považovat za kodifikaci obecně platného obyčejového pravidla, které váže všechny státy.⁷⁷ Další úmluvy, které zakazují vývoj, výrobu a hromadění biologických a chemických zbraní jsou v dalších kapitolách více rozebrané BWC a CWC.

Z výše zmíněného je vidět, že právní úprava zákazu biologických a chemických zbraní jako prostředků ozbrojených konfliktů má již relativně dlouhou historii. Pro zodpovězení otázky, zda se zákaz biologických a chemických zbraní dá již považovat za obyčejové pravidlo, si můžeme tuto oblast rozdělit na zákaz

---

⁷³ ICRC, *The Laws of War on Land*

⁷⁴ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 945

⁷⁵ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 111

⁷⁶ Sbírnka zákonů a nařízení států československého, *Protokol o zákazu užívání ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických*, podepsaný v Ženevě 17. června 1925

⁷⁷ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 452

vlastnictví biologických a chemických zbraní a zákaz použití biologických a chemických zbraní.

V knize *Mezinárodní humanitární právo* je vyjádřen názor, že považovat zákaz vlastnictví biologických zbraní za obyčej je předčasné. Avšak zákaz použití biologických zbraní v mezinárodním i ozbrojeném konfliktu nemezinárodní povahy se již za obyčej považuje. Tento názor je opřen o zprávu Mezinárodního výboru Červeného kříže.^{78 79} V *Max Planckově encyklopedii mezinárodního práva veřejného* se píše, že zákaz použití biologických zbraní jak v rámci mezinárodního konfliktu, tak konfliktu jiné než mezinárodní povahy, se považuje za obyčej a že státy zastávají názor, že biologické zbraně musí být eliminovány.⁸⁰ Domnívám se, že tímto názorem je vyjádřen též zákaz vlastnictví těchto zbraní, protože jak jinak lze eliminovat tyto zbraně, než že se omezí jejich vlastnictví. Stejný názor jako v *Max Planckově encyklopedii mezinárodního práva veřejného* je vyjádřen i v *Customary International Humanitarian Law*. Tento názor vyplývá ze sledování chování států, které ukazuje, že státy věří, že biologické zbraně by měly být eliminovány a neměly by být používány v ozbrojených konfliktech.⁸¹

Co se týče zákazu chemických zbraní, kniha *Mezinárodní humanitární právo* se odvolává také na zprávu Mezinárodního výboru Červeného kříže, která uvedla, že zákaz použití chemických zbraní se považuje za obyčej. Zákaz použití chemických zbraní se týká i případu, kdy by chemické zbraně byly použity jako protiopatření. Zákaz jakéhokoliv použití těchto zbraní se opět vztahuje jak na mezinárodní, tak nemezinárodní ozbrojené konflikty. I v tomto případě je předčasné hovořit o zákazu vlastnictví chemických zbraní jako zákazu obyčejové povahy.^{82 83} *Max Planckova encyklopedie mezinárodního práva veřejného* uvádí, že zákaz chemických zbraní se již za obyčej považuje a odkazuje na zákaz použití jedů, který je považován za obyčej a úzce souvisí se zákazem chemických zbraní.

---

⁷⁸ ONDŘEJ, J. ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv, op. cit., s. 274 - 275

⁷⁹ Výčet všech dokumentů, které podporují obyčejovou povahu zákazu použití biologických zbraní se nachází zde: https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule73

⁸⁰ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 947 - 948

⁸¹ HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise, *Customary International Humanitarian Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 256 - 257

⁸² ONDŘEJ, J. ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv, op. cit., s. 284 - 285

⁸³ Výčet všech dokumentů, které podporují obyčejovou povahu zákazu použití chemických zbraní se nachází zde: https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule74

Dále byla obyčejová povaha zákazu chemických zbraní vyjádřena v mnoha rezolucích OSN, na odzbrojovací konferenci Společnosti národů v roce 1933 a při několika dalších konferencích.⁸⁴ Dílo *Customary International Humanitarian Law* považuje zákaz použití chemických zbraní také za obyčejové pravidlo v mezinárodních i nikoliv mezinárodních ozbrojených konfliktech. Za součást obyčejového pravidla považuje též zákaz chemických látek napomáhajících k potlačování nepokojů v mezinárodních a nikoliv mezinárodních ozbrojených konfliktech. Zde je však třeba zmínit, že tyto chemické látky lze použít při uklidňování domácích, vnitrostátních nepokojů.⁸⁵ ⁸⁶ Toto pravidlo je stanoveno v článku I CWC, kde se stanoví, že je zakázáno použít tyto látky jako bojové prostředky a navíc v článku II CWC, kde je stanoveno, že účely nezakázanými touto úmluvou se myslí i účel, který směřuje k udržení veřejného pořádku, počítaje v to i vnitrostátní potlačování nepokojů.⁸⁷

Ač zahraniční literatura většinou zákaz vlastnictví biologických a chemických zbraní a zákaz použití biologických a chemických zbraní nerozlišuje a hovoří pouze o použití těchto zbraní, tak je vhodné se zamyslet, zda tyto dvě oblasti jsou opravdu jedna a ta samá věc. Pokud se totiž podíváme na smluvní úpravu zákazu biologických a chemických zbraní, tak původně bylo zakázáno pouze použití těchto zbraní a o vlastnictví se v nich vůbec nemluvalo. Především proto se možná objevují názory, že považovat vlastnictví biologických a chemických zbraní za obyčejové pravidlo je prozatím předčasné, jak jsem zmínila výše. Je důležité také zmínit, že někteří autoři zákaz vlastnictví biologických a chemických zbraní považují již za pravděpodobné obyčejové pravidlo.⁸⁸ Nelze tedy říct se stoprocentní jistotou, že zákaz vlastnictví biologických a chemických zbraní je považován za obyčejové pravidlo. Nicméně díky přesvědčení států, které se shodují na tom, že by tyto zbraně měly být eliminovány, názorům znalců

---

⁸⁴ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 112

⁸⁵ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L., op. cit., s. 259 - 263

⁸⁶ Výčet všech dokumentů, které podporují obyčejovou povahu zákazu použití látek určených k uklidnění nepokojů jako bojových prostředků se nachází zde: https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule75

⁸⁷ Státní úřad pro jadernou bezpečnost (SÚJB), Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

⁸⁸ Např. BOOTHBY, William H., *Conflict Law, The Influence of New Weapons Technology, Human Rights and Emerging Actors*, Hague: T.M.C. ASSER PRESS, 2014, s. 166 - 167

v oblasti veřejného práva a postupující praxi států, kdy se vzdávají vlastnictví těchto zbraní, jak bude ukázáno v další kapitole této práce, se domnívám, že jde o rodící se obyčejové pravidlo.

Pokud se zamyslíme nad časovou posloupností vzniku obyčejového pravidla u zákazu použití biologických a chemických zbraní a zákazu vlastnictví biologických a chemických zbraní, tak v případě zákazu použití biologických a chemických zbraní bylo zajisté dříve obyčejové pravidlo zákazu použití těchto zbraní, které až později bylo kodifikováno v různých mezinárodních úmluvách.⁸⁹ Vznik obyčejového pravidla zákazu vlastnictví biologických a chemických zbraní bude však odlišný, jelikož v tomto případě byla tato oblast nejdříve upravena mezinárodními úmluvami a až později pravděpodobně dojde ke vzniku obyčejového pravidla.

Při řešení otázky, zda zákaz biologických a chemických zbraní je pravidlem obyčejovým, či nikoliv, mnoho lidí napadne otázka, zda lze stejné pravidlo vysledovat i u zbraní jaderných. Přístup z hlediska vzniku obyčejového pravidla u zákazu použití biologických a chemických zbraní je však odlišný od přístupu vzniku obyčejového pravidla u zákazu použití zbraní jaderných. Tento odlišný přístup je zapříčiněn především tím, že jaderné zbraně byly poprvé použity až koncem druhé světové války. Protože šlo o zbraň zcela nového druhu, tak se některé státy a teoretici domnívají, že její použití bylo legální, jelikož nebylo zakázáno žádnou smluvní ani obyčejovou normou. Jiné státy a teoretici mají za to, že jaderné zbraně lze použít v případě výjimečné situace, např. jako reakce na protivníkovu první použití jaderné zbraně. Někteří zdůvodňují nutnost držení jaderných zbraní jejich odstrašujícím účinkem. Oponovat všem těmto názorům lze prostřednictvím některých obecných zásad práva ozbrojených konfliktů, např. zásadou lidskosti, zákazem použití prostředků, které by mohly způsobit rozsáhlé, vážné a dlouhodobé škody na životním prostředí aj. Mezinárodní soudní dvůr se k této problematice vyjádřil v roce 1996, kdy oznámil, že je mezinárodní společenství nejednotné v otázce, zda nepoužití jaderných zbraní více než 50 let stanovuje *opinio iuris*. Některé státy totiž nepoužití jaderných zbraní po takovou

---

⁸⁹ viz POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 445

dobu zdůvodňují tím, že pouze nenastaly okolnosti, které by použití jaderných zbraní ospravedlnily. Mezinárodní soudní dvůr také upozorňuje, že při přijímání rezolucí Valného shromáždění OSN týkajících se zákazu použití jaderných zbraní se objevilo podstatné množství hlasů, které hlasovaly proti nebo se zdržely. V závěru posudku však Mezinárodní soudní dvůr dospěl k názoru, že pokud by byly použity jaderné zbraně, nebo jimi bylo vyhrožováno, tak by to bylo v rozporu s pravidly humanitárního práva a práva ozbrojených konfliktů.⁹⁰

---

⁹⁰ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 452 - 455

5. Zákaz biologických a chemických zbraní – současná právní úprava

Jak bylo ukázáno v kapitole věnující se otázce zákazu chemických a biologických zbraní jako obvyčejového pravidla, existovalo již delší dobu úsilí o právní úpravu použití, výroby a hromadění biologických a chemických zbraní. Pro zodpovězení výzkumných otázek věnujících se efektivitě a dodržování těchto úmluv, je důležité zabývat se i současnou platnou právní úpravou biologických a chemických zbraní.

5.1. Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní

Z hlediska biologických zbraní úsilí o právní úpravu použití, výroby a hromadění biologických a chemických zbraní vedlo k přijetí *Úmluvy o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení*. BWC byla otevřena k podpisu v roce 1972 a v současné době je stranou této úmluvy 173 států, signatářů je devět. 14 států není touto úmluvou vázáno vůbec.^{91 92} V České republice byla tato úmluva vydána jako vyhláška ministra zahraničních věcí v zákoně č. 96/1975 Sb.

BWC je prvním dokumentem, který upravuje vývoj, výrobu a hromadění biologických a toxinových zbraní a jejich následné zničení a tím se stává prvním dokumentem upravujícím jak zbrojení („arms control“), tak odzbrojení („disarmament“). Úmluva má pouze 15 článků, které jsou ovšem průběžně doplňovány při hodnotících konferencích, které se uskutečňují každých pět let.⁹³

---

⁹¹ United Nations Office at Geneva (UNOG), Membership of the Biological Weapons Convention

⁹² Státy, které nejsou vázány BWC jsou: Angola, Čad, Komory, Džibutsko, Eritrea, Guinea, Izrael, Kiribati, Mikronésie, Namibie, Niue, Samoa, Jižní Súdán a Tuvalu.

⁹³ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 946

V preambuli BWC je vyjádřen cíl úmluvy, jímž je dosažení všeobecného a úplného odzbrojení nejen biologických a toxinových zbraní, ale i zbraní hromadného ničení obecně. BWC navazuje na Ženevský protokol a uznává jeho význam a pokračující platnost. V preambuli je také vyjádřeno přesvědčení, že přijetí BWC je předstupněm k přijetí účinných opatření pro zákaz vývoje, výroby a hromadění chemických zbraní.⁹⁴

Nejdůležitějším článkem úmluvy je článek první, který zavazuje smluvní státy, aby nikdy a za žádných okolností nevyvíjely, nevyráběly, nehromadily nebo jakýmkoli jiným způsobem nezískávaly nebo neměly v držení mikrobiologické nebo jiné biologické agenty nebo toxiny. Jedinou výjimkou je, pokud smluvní státy mají tyto látky k preventivním, ochranným nebo jiným mírovým účelům. První článek též zakazuje, aby smluvní státy vyvíjely, vyráběly, hromadily nebo jakýmkoliv jiným způsobem získávaly nebo měly v držení zbraně, zařízení nebo nosiče, které by umožnily přenos agentů nebo toxinů k nepříteli, nebo byly určeny k použití v ozbrojeném konfliktu.⁹⁵ Z tohoto článku vyplývá, že biologické zbraně nesmějí být vyvíjeny, vyráběny, hromaděny, jakkoliv jinak získávány nebo být v držení jak v dobách míru, tak při ozbrojeném konfliktu.

Článek dvě doplňuje první článek, když stanovuje, že každý smluvní stát úmluvy musí zničit nebo převést na mírové účely všechny agenty, toxiny, zbraně, zařízení a nosiče vyjmenované v článku prvním, které vlastní nebo jsou pod jeho jurisdikcí nebo kontrolou. Zničení nebo převedení na mírové účely však musí být v souladu s bezpečnostními opatřeními k ochraně obyvatelstva a životního prostředí.⁹⁶ K zničení nebo převedení vyjmenovaných látek a mechanismů je stanovena lhůta, která nesmí být delší než devět měsíců po vstupu této úmluvy v platnost.⁹⁷

Třetí článek se týká předání agentů, toxinů, zbraní, zařízení nebo nosičů vyjmenovaných v prvním článku úmluvy jiným státům a podněcování k jejich

---

⁹⁴ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu biologických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 410

výrobě či napomáhání k jejich získání. Čtvrtý článek se týká implementace úmluvy do platného právního řádu smluvních států.⁹⁸ Tento článek se vztahuje nejen na území pod jurisdikcí smluvního státu, ale také na území, které smluvní stát kontroluje. Je tím tedy řečeno, že stát má zajistit, aby ani nestátní aktéři neporušovali BWC.⁹⁹ Tento článek byl posílen rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. S/RES/1540 z 28. dubna 2004, která stanovuje, že proliferace zbraní hromadného ničení ohrožuje mezinárodní mír a bezpečnost a je tedy třeba, aby všechny státy přijaly nezbytné zákony zajišťující, aby se nestátní aktéři zdrželi výroby, hromadění, získávání, vlastnění, vývoje, přepravy nebo užití zbraní hromadného ničení.¹⁰⁰ Pokud vyvstanou nějaké nejasnosti při provádění úmluvy, státy jsou povinny navzájem spolupracovat při řešení těchto nejasností dle pátého článku úmluvy. V článku šestém je stanoven postup, jak má stát postupovat, pokud zjistí, že jiný smluvní stát porušuje BWC. V takovém případě je možno podat stížnost Radě bezpečnosti Organizace spojených národů. V případě šetření na základě stížnosti, které provádí Rada bezpečnosti, je každý smluvní stát povinen spolupracovat. O výsledku šetření musí Rada bezpečnosti ostatní smluvní státy informovat. Sedmý článek se týká poskytování pomoci smluvnímu státu, který se dle rozhodnutí Rady bezpečnosti v důsledku porušení BWC dostal do ohrožení. V osmém a devátém článku je rozvedena myšlenka z preambule, že BWC není v rozporu s Ženevským protokolem a je zde vyjádřen cíl přijmout úmluvu zakazující chemické zbraně. Desátý článek se týká spolupráce v oblasti vývoje a výzkumu biologických agentů a toxinů pro mírové a vědecké účely jak mezi státy, tak ve spolupráci s mezinárodními organizacemi. Tento článek také umožňuje výměnu biologických agentů a toxinů pro mírové účely. Články jedenáct až patnáct se týkají úprav CWC a procesních záležitostí, například neomezené platnosti této úmluvy.¹⁰¹

Nevýhodami BWC jsou absence kontrolního systému dodržování této úmluvy a hrozba, že nestátní aktéři získají biologické zbraně. Co se týče hrozby

---

⁹⁸ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu biologických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení

⁹⁹ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 946

¹⁰⁰ UN, Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. S/RES/1540 z roku 2004

¹⁰¹ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu biologických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení

získání biologických zbraní nestátními aktéry, jejich kontrola plně spočívá na smluvních státech.¹⁰² Jak jsem zmínila, tak BWC neobsahuje žádný formální kontrolní systém, který by vybudoval důvěru mezi státy v tom, že opravdu nevyrábí, nehromadí, nevlastní, nevyvíjí biologické zbraně. Sice existovala snaha tento kontrolní mechanismus vytvořit a udělat závazným, avšak bylo od ní v roce 2001 upuštěno kvůli pochybnostem efektivnosti takového systému ze strany Spojených států amerických.¹⁰³ Prvním důvodem Spojených států amerických, proč nepodpořily snahy o posílení BWC vytvořením kontrolního mechanismu bylo, že navrhovaný Protokol nezajišťoval dostatečné záruky, že by kontroly na místě poskytovaly mezinárodní komunitě přesné a dostatečné informace. Na druhé straně ale také přiznaly, že i kdyby tyto kontroly byly sebedůkladnější, tak by stále nebyly dostatečné. Dalším důvodem bylo, že navrhovaný Protokol počítal s informováním ostatních států o všech zařízeních, které by byly z hlediska BWC relevantní, avšak v případě Spojených států amerických by šlo o tisíce takových zařízení, která se pravidelně přesouvají z místa na místo a jejich počet často roste a klesá. Tyto důvody Spojené státy uzavírají přesvědčením, že přijetí kontrolního mechanismu BWC není možné a pokud by se o to přesto pokoušelo, tak by to mohlo ohrozit legitimitu aktivit Spojených států amerických. Těmito aktivitami je myšlen především výzkum vakcín a prostředků obrany proti biologickým útokům. Dále se Spojené státy americké domnívaly, že by tím bylo ohroženo průmyslové tajemství amerických společností a že by navrhovaný Protokol mohl podrývat americké předpisy zakazující vývoz technologií, které by mohly být použity k přenosu biologických zbraní.¹⁰⁴ Toto vyjádření je oficiální a diplomatické, domnívám se však, že člověk by měl být trochu skeptický ke všem informacím a nebrat je jako jistou pravdu. Pokud se Spojené státy americké domnívaly, že kontrolní mechanismus není dokonalý, avšak zdokonalit více ho už ani nelze, tak ho mohly stejně přijmout, jelikož je lepší mít alespoň nějaký kontrolní mechanismus než žádný. Dále jsem přesvědčena, že fluktuace zařízení pracujících s biologickými agenty je stejná jako u zařízení pracujících s agenty chemickými.

---

¹⁰² WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 948

¹⁰³ Ibid., s. 948

¹⁰⁴ U.S. Rejection of Protocol to Biological Weapons Convention, *The American Journal of International Law*, 2001, Vol. 95, No. 4, s. 899 - 901

Biologické agenty lze zkoumat z výzkumných účelů a tudíž důvod, že by Protokolem byla ohrožena legitimita výzkumu, je mylná. K dalším důvodům Spojené státy americké ani nedodaly dostatek informací, které by je odůvodňovaly. Proto se domnívám, že by bylo vhodné se více zajímat, proč jsou Spojené státy americké proti přijetí kontrolního mechanismu, avšak obávám se, že odpověď na tuto otázku nám dá spíše věda politická, než li právní.

Jak bude ukázáno v jedné z následujících kapitol, obava z hrozby biologických zbraní v rukou nestátních aktérů je oprávněná, jelikož v minulosti došlo již k několika útokům biologickými zbraněmi od různých skupin či jednotlivců stojících mimo stát. Jako další nevýhodu BWC vidím absenci legální definice biologických zbraní, kdy pro ujištění, co je přesně myšleno za biologické zbraně musíme nahlédnout do zpráv hodnotících komisí, mezinárodních organizací (například Světové zdravotnické organizace)¹⁰⁵, případně do literatury jiných oborů, zejména lékařství. Hodnotící komise, která se schází každých pět let, v průběhu let doplňuje a více vysvětluje BWC.¹⁰⁶ Je otázkou, proč za dobu existence BWC nebyly její články doplněny o definici biologických zbraní. Je to z důvodu, že si státy nejsou jisty, že by definici biologických zbraní podepsaly všechny smluvní státy? Stojí za tím důvody politické? Necháávají si smluvní státy otevřena „zadní vrátka“ pro případ, že by se objevila nová biologická zbraň, kterou by případná definice biologických zbraní nemusela zahrnovat? Odpověď na tyto otázky však není cílem mé práce a otázky jsou myšleny spíše pro zamyšlení. Další nevýhodou BWC je, že výslovně nezakazuje použití biologických a toxinových zbraní, v preambuli je pouze stanoveno, že tato úmluva má za cíl vyloučit možnost použití těchto zbraní a je zakázán jejich vývoj, výroba, hromadění a držení, ale ne použití. Logicky je zákaz použití biologických a toxinových zbraní již inkorporován do zákazu jejich výroby a hromadění a je tím opravdu vyloučena možnost použití těchto zbraní. Nicméně se domnívám, že pro úplnost úmluvy by mělo být v BWC výslovně zakázáno i použití biologických zbraní. Zákaz použití biologických zbraní se momentálně dovozuje z preambule a článku osm BWC,

---

¹⁰⁵ ICRC, The Biological Weapons Convention – An overview

¹⁰⁶ Komentář k BWC zde: [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/EBB7A76E3DC19651C1257B6D003A0028/\\$file/BWC%20&%20Additional%20Agreements%20Post%207RC.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/EBB7A76E3DC19651C1257B6D003A0028/$file/BWC%20&%20Additional%20Agreements%20Post%207RC.pdf)

které odkazují na Ženevský protokol a zprávy hodnotící komise z roku 1996, která potvrdila, že zákaz vývoje, výroby a hromadění biologických a toxinových zbraní implicitně zahrnuje též jejich použití jakýmkoliv způsobem a za jakýchkoliv okolností, jak jsem již zmínila výše.¹⁰⁷ Problémem BWC také je, že smluvní státy mají povinnost zlikvidovat biologické zbraně, ale nemají povinnost deklarovat vlastnictví těchto zbraní a ani nemají povinnost dokázat, že splnily svou povinnost spočívající v likvidaci biologických zbraní.¹⁰⁸ Dále také BWC neobsahuje žádné sankce za nedodržení této úmluvy, pouze ustanovuje postup, jak postupovat v případě podezření, že některý smluvní stát porušuje BWC.

5.2. Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení

Jak jsem již zmiňovala výše, zákaz chemických zbraní je upraven v *Úmluvě o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení*. Smluvními stranami CWC je v současné době 190 států¹⁰⁹, dva státy úmluvu sice podepsaly, avšak ještě neratifikovaly. Existují pouze čtyři státy, které nejsou vázány touto úmluvou vůbec.^{110 111} V České republice aplikuje ustanovení CWC zákon č. 19/1997 Sb.

Jednání o CWC byla velmi dlouhá, trvala celých 24 let, avšak v roce 1993 se konečně dosáhlo shody a úmluva mohla být otevřena k podpisům smluvních států.¹¹² Díky rozsahu a komplexitě této úmluvy se nejedná pouze o úmluvu kombinující zákaz chemických zbraní a kontrolu zbrojení a odzbrojení v oblasti chemických zbraní, ale i o jednu z nejdůležitějších úmluv v boji proti šíření zbraní hromadného ničení.¹¹³ Úmluva obsahuje preambuli, 24 článků a tři přílohy

---

¹⁰⁷ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 947

¹⁰⁸ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J., op. cit., s. 410

¹⁰⁹ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW), OPCW Member States

¹¹⁰ OPCW, Non-Member States

¹¹¹ Státy, které nejsou vázány CWC jsou: Angola, Egypt, Severní Korea a Jižní Súdán.

¹¹² OPCW, Chemical Weapons Convention, Genesis and Historical Development

¹¹³ United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA), Chemical Weapons

(Přílohu o chemických látkách, Přílohu o provádění a kontrole a Přílohu o ochraně důvěrných informací).

Stejně jako jiné úmluvy, i CWC je uvedena preambulí, kde smluvní státy vyjadřují svůj cíl dosažení efektivního pokroku směřujícího ke všeobecnému a úplnému odzbrojení, využití objevů v oblasti chemie pouze k prospěchu lidstva, podporování volného obchodu s chemickými látkami, mezinárodní spolupráce a výměny vědeckých a technických poznatků z oboru chemie v souladu s touto úmluvou. Dále tato úmluva potvrzuje zásady a cíle Ženevského protokolu a BWC. Tato úmluva uznává také zákaz použití herbicidů jako bojových prostředků, který je vyjádřen v určitých dohodách a zásadách mezinárodního práva.

Článek první obsahuje všeobecné závazky smluvních států, kdy se tyto státy zavazují, že za žádných okolností nebudou vyvíjet, vyrábět, jinak nabývat, hromadit, přechovávat chemické zbraně, ani je nebudou nikomu přímo nebo nepřímo převádět. Smluvní státy se zavazují, že chemické zbraně nikdy nepoužijí, nebudou provádět jakékoliv vojenské přípravy k použití chemických zbraní, ani nebudou nijak pomáhat, vyzývat a podněcovat k provádění jakékoliv činnosti, která je zakázána CWC. Kromě výše zmíněných zákazů se také každý smluvní stát zavazuje zničit chemické zbraně, které vlastní, drží, nebo se vyskytují na území pod jeho jurisdikcí nebo kontrolou a zničí též všechny chemické zbraně, které zanechal na území jiného smluvního státu. Požadavek zničení chemických zbraní se však netýká pouze zbraní, ale také objektů, které slouží k výrobě chemických zbraní. Do tohoto článku je také začleněn závazek nepoužít látky, které jsou určeny k potlačování nepokojů, jako bojové prostředky. Toto pravidlo je dále rozvedeno v následujícím článku, který povoluje použít látky k potlačování nepokojů, pokud to směřuje k udržení veřejného pořádku, jak jsem již zmiňovala v části týkající se zákazu biologických a chemických zbraní jako obyčejových pravidel.¹¹⁴

CWC byla doposud poměrně úspěšná v provádění požadavku ničení chemických zbraní a objektů sloužících k výrobě chemických zbraní u značného

---

¹¹⁴ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

počtu smluvních států, např. Indie, Albánie, Libye. Problém však stále zůstává u států, které vlastní velké množství chemických zbraní a objektů k výrobě chemických zbraní, přesněji u Spojených států amerických a Ruska. Z důvodu technické, environmentální a finanční náročnosti byl daný termín (jeden rok pro chemické zbraně a deset let pro objekty) stanovený k provedení tohoto požadavku pro tyto dva státy již prodloužen.¹¹⁵

Článek druhý je velmi podrobný, jelikož obsahuje definice chemických zbraní, toxické chemické látky, prekurzoru, klíčové složky binárních nebo vícesložkových chemických systémů, starých chemických zbraní, zanechaných chemických zbraní, látek určených k potlačování nepokojů, objektu na výrobu chemických zbraní, účelů nezakázaných CWC, výrobní kapacity, organizace, výroby, zpracování a spotřeby.¹¹⁶ Legální definice chemických zbraní tedy je, že to jsou:

„a) toxické chemické látky a jejich prekurzory s výjimkou těch, které jsou určeny pro účely nezakázané touto Úmluvou, pokud druhy a množství odpovídají těmto účelům;

b) munice a prostředky zvláště navržené k usmrcení nebo způsobení jiného újmy na zdraví toxickým působením toxických chemických látek uvedených v písmenu a), které by se uvolnily v důsledku použití této munice a prostředků;

c) libovolné vybavení zvláště navržené k použití v přímé souvislosti s použitím munice a prostředků uvedených v písmenu b).“¹¹⁷

Za toxickou chemickou látku se pak považuje: *„jakákoli chemická látka, která může svým chemickým působením na životní procesy zapříčinit smrt, dočasné ochromení nebo trvalou újmu na zdraví lidem nebo zvířatům. Toto zahrnuje veškeré chemické látky nezávisle na jejich původu či metodě výroby a nezávisle na tom, zda vznikají v objektech, v munici či jinde.“¹¹⁸* Pro větší jistotu jsou navíc

---

¹¹⁵ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 113

¹¹⁶ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

¹¹⁷ Ibid., čl. 2

¹¹⁸ Ibid., čl. 2

toxické chemické látky, které podléhají kontrole, uvedeny v *Příloze o chemických látkách*. Výčet v této příloze je však pouze demonstrativní. *Příloha o chemických látkách* dělí chemické látky do tří seznamů, které se dále dělí na část A a B. Část A vyjmenovává toxické látky a část B prekurzory. V prvním seznamu jsou toxické chemické látky, které byly vyvíjeny, vyráběny, hromaděny nebo použity jako chemické zbraně nebo mají vysoký potenciál k použití pro činnosti, které jsou zakázané CWC. Patří sem například sarin a ricin. Do druhého seznamu patří toxické chemické látky, které nejsou zahrnuty do prvního seznamu a prekurzory chemické látky patřící do prvního seznamu. Kritéria pro zahrnutí těchto látek do druhého seznamu jsou vyjmenována v příloze. Do tohoto seznamu patří například foforothioát. Do třetího seznamu mají být zařazeny toxické chemické látky nebo prekurzory, které nepatří do předchozích dvou seznamů a splňují kritéria vyjmenovaná v příloze. Patří sem například chlorcyan či kyanovodík.¹¹⁹ Přítomnost definice chemických zbraní a toxických chemických látek v čl. II CWC a navazující *Příloze o chemických látkách* může být vnímána jako velká výhoda této úmluvy, jelikož díky ní nevzniká nejistota ohledně toho, co považovat za chemické zbraně a toxické chemické látky.

Důležité je dále zmínit, že dle čl. II CWC není zakázáno vyvíjet, vyrábět, jinak nabývat, přechovávat, převádět a používat toxické chemické látky a jejich prekurzory a na základě povolení využívat objekty určené k výrobě chemických zbraní k průmyslovým, zemědělským, výzkumným, lékařským, farmaceutickým, mírovým, ochranným účelům, vojenským účelům v případě, že nejsou závislé na použití toxických vlastností chemických látek jako bojových prostředků a nejsou spojeny s použitím chemických zbraní a účelům k zajištění veřejného pořádku včetně vnitrostátního potlačování nepokojů. Z této definice tedy vyplývá, že je možno používat různé slzné a jiné plyny bezpečnostními složkami státu pro zajištění veřejného pořádku.

Článek tři ukládá smluvním státům povinnost sepsat seznam chemických zbraní, starých chemických zbraní a objektů na výrobu chemických zbraní, které vlastní, má v držení nebo které se nachází na jakémkoliv místě pod jurisdikcí nebo

---

¹¹⁹ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, *Příloha o chemických látkách*

kontrolou smluvního státu. Čtvrtý článek se týká kontroly chemických zbraní, kdy jsou státy povinny umožnit přístup k chemickým zbraním a objektům určeným k ničení chemických zbraní, každoročně předkládat plány ničení chemických zbraní a deklaraci o provedení plánů ničení chemických zbraní. Každý smluvní stát také musí vynaložit maximální úsilí k zajištění, že budou chemické zbraně odstraněny z jeho území nejpozději do jednoho roku od vstupu CWC v platnost pro ten který smluvní stát. Další podrobnosti jsou uvedeny v Kontrolní příloze této úmluvy.¹²⁰

Pátý článek se týká objektů na výrobu chemických zbraní, které smluvní stát drží nebo vlastní, jsou na území pod jeho jurisdikcí nebo kontrolou. Všechny tyto objekty podléhají systematické kontrole a každý smluvní stát je povinen uzavřít veškeré objekty na výrobu chemických zbraní do 90 dní od platnosti úmluvy pro tento stát. Po uzavření je každý smluvní stát navíc povinen tyto objekty zničit ve lhůtě počínající nejpozději jeden rok po platnosti úmluvy pro smluvní stát a končící nejpozději deset let od platnosti úmluvy pro smluvní stát. Není však vyloučeno objekty na výrobu chemických zbraní přeměnit k účelům, které nejsou CWC zakázány. Stejně jako čtvrtý článek jsou podrobnosti tohoto článku uvedeny v Kontrolní příloze.

Šestý článek dále rozvíjí činnosti, které nejsou zakázány CWC, avšak i přesto podléhají systematické kontrole. Následující článek se týká národních prováděcích opatření, kdy mají smluvní státy dohlížet, aby nedošlo k porušování CWC na území pod jejich jurisdikcí a kontrolou. Každý smluvní stát také jmenuje nebo zřídí národní orgán, který má působit jako koordinační středisko mezi smluvním státem a Organizací pro zákaz chemických zbraní zřízenou v souladu s článkem osm CWC. Článek osm upravuje účel, organizační složku a výsady a imunity této organizace. Devátý článek se týká konzultací a spolupráce mezi smluvními státy, jakož i zjišťování skutečností a žádostí o vysvětlení jakékoliv záležitosti od jiného smluvního státu. Článek deset upravuje koordinaci a poskytnutí ochrany smluvním státům proti chemickým zbraním. Při provádění všech článků úmluvy je nutné také hledět na bezpečnost osob a ochranu životního

---

¹²⁰ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

prostředí a maximálně je upřednostňovat, důležité je také nenarušovat hospodářský a technický rozvoj smluvních států, mezinárodní spolupráci a výměnu informací v oblasti chemie, vědy a techniky pro účely, které nejsou zakázané CWC.¹²¹

Na rozdíl od BWC, CWC obsahuje článek upravující opatření k nápravě situace a zajištění dodržování CWC a sankce za porušení CWC. Šetření provádí orgány Organizace pro zákaz chemických zbraní a pouze ve zvláště závažných případech se uvědomí Valné shromáždění a Rada bezpečnosti OSN.

I v této úmluvě je stanoveno, že ji nelze vykládat v rozporu s Ženevským protokolem a BWC. Články čtrnáct a patnáct upravují řešení sporů a změny úmluvy. Následující články stanovují neomezenou platnost úmluvy, právo vypovědět tuto úmluvu, status příloh, které jsou nedílnou součástí CWC a další procesní záležitosti.¹²²

Již pouhá existence *Přílohy o provádění a kontrole* („Kontrolní příloha“) naznačuje, že efektivita právní úpravy zákazu chemických zbraní je na vyšší úrovni, než u zbraní biologických. Dle obecných pravidel kontroly kontrolu provádí inspektoři a inspekční asistenti, kteří k výkonu své činnosti užívají určitých výsad a imunit, které jim pomáhají k efektivnímu plnění kontroly. O kontrole je smluvní stát zpravidla nejprve informován. Po příjezdu inspekčního týmu je smluvní stát povinen poskytnout mu součinnost. Inspekční tým má právo na volný přístup na inspekční místo, dotazovat se jakéhokoliv pracovníka objektu v přítomnosti zástupce kontrolovaného smluvního státu za účelem zjištění příslušných skutečností. Toto právo je však limitováno nezbytností pro inspekci a kontrolovaný smluvní stát má právo námitek v případě otázek nevztahujících se k inspekci. Dále má inspekční tým právo zkontrolovat dokumentaci a záznamy vztahující se ke kontrole, pořizovat fotografie a požadovat objasnění v případě nejasností, které by vznikly v průběhu inspekce. Zástupci kontrolovaného smluvního státu mají na druhou stranu právo být přítomni celému průběhu inspekce, na požádání získají kopie informací a údajů o inspekci. Při inspekci mohou být odebírány vzorky, které by se však měly analyzovat na místě a pouze

---

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

v nezbytných případech je povoleno vzorky odeslat mimo objekt inspekce do laboratoří určených Organizací pro zákaz chemických zbraní. Po ukončení inspekce se zpravidla vypracovává zpráva s předběžnými zjištěními, kterou podepisuje vedoucí inspekčního týmu a představitel kontrolovaného smluvního státu. Konečná zpráva je poté připravena do deseti dní po inspekci a jejím obsahem jsou pouze skutečnosti týkající se plnění úmluvy a hodnocení kvality spolupráce kontrolovaného smluvního státu s inspekčním týmem. Pokud se ve zprávě objeví nejasnosti nebo spolupráce kontrolovaného smluvního státu s inspekčním týmem nebyla dostačující, je smluvní stát požádán generálním ředitelem o vysvětlení. Kontrolovaný smluvní stát může mít k závěrečné zprávě písemné připomínky. Kontrolní příloha řeší i případy, kdy kontrolovaný smluvní stát vlastní objekty nebo prostory, které je důležité navštívit k provedení kontroly, ale které se nachází na území státu, který není účastníkem CWC. V takovém případě je kontrolovaný smluvní stát povinen učinit všechna nezbytná opatření k provedení kontroly na takovém území. V případě, že objekty nebo prostory, které je důležité navštívit k provedení kontroly, sice jsou na území smluvního státu, ale jsou pod jurisdikcí nebo kontrolou státu, který není účastníkem CWC, má smluvní stát povinnost učinit všechna nezbytná opatření, aby byla kontrola možná. V případě neúspěchu musí smluvní stát prokázat, že učinil všechna nezbytná opatření k provedení kontroly. V části tři až jedenáct Kontrolní přílohy jsou upraveny zvláštní druhy inspekce a doplňující informace k provádění CWC, které jsou speciální k ustanovením obecným. V případě vyšetřování údajného použití chemických zbraní státem, který není účastníkem CWC, nebo na území, které smluvní stát nekontroluje, spolupracuje Organizace pro zákaz chemických zbraní s generálním tajemníkem OSN.¹²³

Tato úmluva je podrobnější než BWC v mnoha ohledech. Avšak i přesto dochází k užívání chemických zbraní, dokonce častěji než k užívání zbraní biologických. A to především z důvodu technologického vývoje chemických zbraní, lehčí kontrolovatelnosti, omezeného způsobu použití biologických zbraní a opožděného nástupu účinku u biologických zbraní. Dokonce i přes existenci kontrolního mechanismu dochází k používání chemických zbraní, což dává vyvstat

---

¹²³ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Příloha o provádění a kontrole

otázce, zda by existence kontrolního mechanismu v rámci BWC měla nějaký větší efekt a působila odrazujícím dojmem na potenciální vlastníky biologických zbraní s úmyslem je použít. Nevýhodou CWC v její Kontrolní příloze je to, že státy jsou o kontrole zpravidla nejdříve notifikovány (i když pouze v řádu hodin) a tudíž se na kontrolu mohou alespoň minimálně připravit a skrýt největší porušování úmluvy. Výjimka se nachází v části XI Kontrolní přílohy, kdy se při vyšetřování údajného použití chemických zbraní kontrolovaný stát informuje pouze, je-li to vhodné.¹²⁴ Toto ustanovení ukazuje, jak je Kontrolní příloha promyšlena do detailů, avšak i přesto se domnívám, že namátkové kontroly jsou nejméně úspěšnější. Na zavedení namátkových kontrol by ale státy pravděpodobně nepřistoupily z důvodu narušení jejich suverenity. Celkově se ale domnívám, že CWC je oproti BWC kvalitně zpracovaným dokumentem zakazujícím chemické zbraně.

---

¹²⁴ Ibid.

6. Biologické a chemické zbraně – dodržování úmluv zakazujících výrobu, vývoj, hromadění, použití a následné zničení biologických a chemických zbraní

Jak jsem již zmínila v kapitole týkající se historie, chemické a biologické zbraně byly použity při mnoha příležitostech. K odpovězení na otázku, jak jsou úmluvy zakazující biologické a chemické zbraně dodržovány a zda jsou tyto zbraně hrozbou, se zaměřím na dodržování úmluv z hlediska práva odzbrojení a z hlediska práva ozbrojených konfliktů, kde se zabývám také porušováním úmluv nestátními aktéry. Data jsou aktuální k roku 2014 a vycházejí z prohlášení států, podezření vyjádřených ostatními státy, vlastnictví potenciálních doručovacích systémů pro biologické a chemické zbraně a dalších relevantních informací. Zahrnuty jsou státy, které porušily nebo se objevily podezření, že by mohly porušit BWC nebo CWC od data, kdy začaly být tyto úmluvy platné nebo státy, které jsou podezřelé, že by v budoucnosti mohly porušit BWC nebo CWC. Zahrnuty jsou též státy, které je z jakýchkoliv jiných důvodů vhodné sledovat, například i z důvodu, že dosáhly plného odzbrojení, co se týče biologických a chemických zbraní. Domnívám se, že je nutné vyjmenovat všechny státy, jelikož pokud by nebyly vyjmenovány všechny, tak by čtenář mohl nabýt dojmu, že ostatní státy BWC a CWC dodržují bez výjimky, avšak to by byl chybný názor.

6.1. Současný stav biologických a chemických zbraní a jejich nosičů ve vybraných státech

Tato podkapitola shrnuje, jak je ve světě dodržován zákaz vývoje, výroby a hromadění a příkaz následného zničení biologických a chemických zbraní. I přesto, že cílem BWC a CWC je všeobecné a úplné odzbrojení, tak existují státy, které při plnění tohoto cíle nespolupracují a mohou tedy vlastnit určité biologické a chemické zbraně. Mezi státy, které by mohly porušit, nebo je prokázané, že

porušují BWC nebo CWC, příp. obě tyto úmluvy, patří: Čínská lidová republika, Egypt, Irák, Írán, Indie, Izrael, Kuba, Pákistán, Ruská federace, Severní Korea, Spojené státy americké a Sýrie.¹²⁵

Nejčastěji porušovanými články BWC a CWC jsou čl. I bodu 2 BWC a čl. I bodu 1 písm. a) CWC, které zakazují vlastnictví doručovacích systémů pro biologické a chemické zbraně. Čl. I bodu 2 BWC zakazuje získávat nebo mít v držení zařízení nebo nosiče, které by mohly být zneužity k použití biologických a toxinových zbraní k nepřátelským účelům nebo v ozbrojeném konfliktu.¹²⁶ Čl. I bodu 1 písm. a) CWC zakazuje vyvíjet, vyrábět, jinak nabývat, hromadit a přechovávat chemické zbraně. Tento článek je porušován, jelikož dle definice chemických zbraní v čl. II bodu 1 písm. b) a c) CWC je stanoveno, že chemickými zbraněmi se rozumí i munice, nosiče a jiné prostředky k dopravení bojových chemických látek k nepříteli.¹²⁷ Ať už jeden článek nebo oba porušuje Čínská lidová republika (vázána Ženevským protokolem, BWC i CWC), Egypt (vázán Ženevským protokolem a BWC), Írán (vázán Ženevským protokolem, BWC i CWC), Indie (vázána Ženevským protokolem, BWC i CWC), Pákistán (vázán Ženevským protokolem, BWC i CWC), Ruská federace (vázána Ženevským protokolem, BWC i CWC), Sýrie (vázána Ženevským protokolem, BWC i CWC) a Severní Korea (vázána Ženevským protokolem a BWC).¹²⁸

Dalšími články, které jsou porušovány, jsou čl. I bod 1 BWC a čl. I bod 1 písm. a) CWC, které zakazují vyvíjet, vyrábět, hromadit, jinak nabývat nebo vlastnit agenty nebo toxiny, které by mohly být určeny do biologických zbraní¹²⁹ a chemické zbraně.¹³⁰ Tyto články pravděpodobně porušuje Sýrie, která vyvíjí aktivity

---

¹²⁵ Data převzatá z: Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance, U.S. Department of State, Compliance with the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction, U.S. Department of State, Adherence to and Compliance with Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments.

¹²⁶ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu biologických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení

¹²⁷ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

¹²⁸ Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance

¹²⁹ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu biologických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení

¹³⁰ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

spojené s biologickými zbraněmi a vlastní mnoho chemických agentů jako je například sarin a zpuchýřující chemické agenty.¹³¹ Existuje podezření, že také Kuba (vázána Ženevským protokolem, BWC i CWC) porušuje čl. I bod 1 BWC, jelikož se má za to, že vlastnila menší biologický program, kde byly vyvíjeny biologické zbraně.¹³² Tento článek může být porušován i Spojenými státy americkými (vázány Ženevským protokolem, BWC i CWC)¹³³, které jsou podezřelé, že provádí výzkum s neštovicemi, který je zakázán Světovou zdravotnickou organizací. Sporný je také americký výzkum obrany proti biologickým agentům.¹³⁴

Teoreticky může Severní Korea porušovat čl. II BWC, jelikož v roce 2010 prohlásila, že ještě musí oznámit stavy svého biologického výzkumu a počty biologických zbraní, které se vyskytují na jejím území. Kvůli tomuto prohlášení se také pravděpodobně vytvořilo podezření z roku 2010, že Severní Korea může stále biologické zbraně považovat za vojenské prostředky řešení konfliktů.¹³⁵ Toto podezření přetrvávalo i v roce 2014, jelikož Severní Korea do roku 2014 stále ještě neučinila žádné prohlášení o stavu, či zničení případných zásob biologických zbraní,¹³⁶ jelikož v BWC však není žádné ustanovení o povinnosti států učinit prohlášení o jejich biologických zbraních, tak v tomto ohledu BWC neporušuje. Na druhou stranu v čl. II BWC je stanovena povinnost států zničit nebo převést na mírové účely jejich biologické a toxinové zbraně co nejdříve, nejpozději do devíti měsíců, při dodržení ochrany obyvatelstva a životního prostředí, od doby vstupu BWC v platnost, takže je možné, že pokud Severní Korea stále některé tyto zbraně vlastní a nepřevedla je na mírové účely, tak tím porušuje tento článek.¹³⁷

Ruská federace je podezřelá, že porušuje čl. I a II BWC,¹³⁸ existují také podezření, že nepřednáší kompletní zprávy ohledně biologických a chemických

---

¹³¹ Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ U.S. Department of State, Adherence to and Compliance with Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments, s. 14

¹³⁷ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu biologických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení

¹³⁸ Ibid.

zbraní. V roce 1992 Boris Jelcin prohlásil, že v průběhu 70. a 80. let probíhal rozsáhlý vývoj a výroba biologických zbraní v Ruské federaci, avšak on zakázal v tomto vývoji a výrobě pokračovat. Existuje ale pouze málo veřejných prohlášení s podrobnějšími informacemi ohledně dalších aktivit týkajících se biologických zbraní v této zemi. Ruská federace je podezřelá, že vlastní agenty, které by mohly být použity do biologických zbraní. Jedná se o tularemii, tyfus, Q horečku, neštovice, mor, sněť slezinou, Venezuelskou koňskou encefalitidu, brucelózu aj. Ruská federace navíc údajně stále pokračuje v biologickém vývoji dvojího užití a není jisté, zda opravdu dodržuje své závazky z BWC.¹³⁹

Irák (vázáno Ženevským protokolem, BWC i CWC)¹⁴⁰ porušuje čl. III CWC. Dle tohoto článku je každý stát, pro nějž je tato Úmluva platná, povinen do 30 dnů po datu platnosti CWC učinit prohlášení o vlastnictví chemických zbraní a obecný plán jejich zničení. Pokud tak nesplní, opatření k nápravě situace a zajištění dodržování CWC a sankce jsou uvedeny v čl. XII CWC.¹⁴¹ Irák tento článek porušuje z důvodu, že sám po přistoupení k CWC učinil prohlášení, že chemické zbraně vlastní. Do prosince roku 2012 ale nedodal žádné plány zničení zásob těchto zbraní.¹⁴²

Má se za to, že Izrael (vázáno Ženevským protokolem a CWC)¹⁴³ v minulosti vyráběl a vyvíjel chemické zbraně, avšak v dnešní době nikdo nepředložil k tomuto podezření přesvědčivé důkazy, ačkoliv se stále má za to, že chemický program v této zemi probíhá.¹⁴⁴

Z hlediska ničení svých zásob chemických zbraní a zařízení určených k jejich výrobě dodržují CWC Spojené státy americké a Ruská federace. Tyto státy se však vzájemně obviňují, že nedodávají kompletní zprávy ohledně svých chemických zbraní. Spojené státy americké vlastnily 27 771 metrických tun

---

¹³⁹ Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

¹⁴² Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance

¹⁴³ Center for Nonproliferation Studies, The Chemical Weapons Convention, Biological and Toxin Weapons Convention, Geneva Protocol

¹⁴⁴ Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance

chemických zbraní.¹⁴⁵ Na konci roku 2012 Spojené státy americké zničily skoro 90% chemických zbraní 1. kategorie a zničily všechny objekty určené k výrobě chemických zbraní dle prohlášení ambasadora Roberta P. Mikulaka na 17. zasedání Konference smluvních států.¹⁴⁶ Spojené státy americké věří, že zničí všechny své chemické zbraně a objekty určené k výrobě chemických zbraní do roku 2023. Dle Ruské federace americká legislativa může znemožnit inspekce a vyšetřování amerických chemických zařízení. Ruská federace také obvinila Spojené státy americké, že nedoložily uspokojivé a plné informace ohledně chemických agentů, které převezly z Iráku do Spojených států amerických mezi lety 2003 a 2008 pro testování a následné zničení.¹⁴⁷ Ruská federace vlastnila přes 40 000 metrických tun chemických zbraní, které měla zničit do roku 2012.¹⁴⁸ Ruská federace v dubnu roku 2013 zničila přes 70% chemických zbraní, které vlastnila a probíhalo zničení 4 objektů určených k výrobě chemických zbraní dle prohlášení G. V. Kalamanova, náměstka ministra průmyslu a obchodu Ruské federace na třetí Revizní konferenci.¹⁴⁹ Ruská federace předpokládá, že dokončí zničení chemických zbraní a objektů určených k výrobě chemických zbraní mezi lety 2015 a 2016. Spojené státy americké mají ale podezření, že zprávy, které Ruská federace přednáší, nejsou kompletní.^{150 151 152}

Na druhou stranu existuje i mnoho, dokonce převážná většina, států, které se o všeobecné a úplné odzbrojení v oblasti biologických a chemických zbraní snaží, případně odzbrojení již dosáhly a úmluvy BWC a CWC dodržují. V poslední době dokončila zničení svých zásob biologických nebo chemických zbraní příp. zařízení určených na výrobu chemických zbraní například Albánie (vázána Ženevským protokolem, BWC i CWC), Jižní Korea (vázána Ženevským

---

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ OPCW, Statement by Ambassador Robert P. Mikulak United States Permanent Representative at the Seventeenth Session of the Conference of the States Parties

¹⁴⁷ Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ OPCW, Statement by G. V. Kalamanov Deputy Minister of Industry and Trade of the Russian Federation at the Third Review Conference

¹⁵⁰ Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance

¹⁵¹ U.S. Department of State, Adherence to and Compliance with Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments, s. 16

¹⁵² U.S. Department of State, Compliance with the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction, s. 10

protokolem, BWC i CWC), Jižní Afrika (vázána Ženevským protokolem, BWC i CWC) a Libye (vázána Ženevským protokolem, BWC i CWC).¹⁵³ Za zmínku stojí též Japonsko, které je smluvní stranou Ženevského protokolu, BWC i CWC,¹⁵⁴ které plní svůj závazek a snaží se zničit opuštěné chemické zbraně, které zanechalo na čínském území,¹⁵⁵ čímž dodržuje ustanovení čl. I bodu 3 CWC.¹⁵⁶

Z výše zmíněného tedy vyplývá, že odzbrojovací charakter úmluv je spíše dodržován. Stále však existují státy, které jsou podezřelé z porušování BWC a CWC. Většina států porušujících BWC a CWC tyto úmluvy porušuje vlastnictvím potenciálních nosičů pro biologické a chemické zbraně. Stricto sensu se domnívám, že se v tomto případě jedná o porušení BWC a CWC, avšak uznávám, že prokázání porušení úmluv z tohoto důvodu pro státy je velmi složité. Problém vidím v tom, že BWC neobsahuje žádné ustanovení, které by sankcionovalo nedodržení této úmluvy. CWC prostředky k nápravě nedodržování této úmluvy obsahuje v čl. XII, i přesto však některé státy stále úmluvu porušují, což ukazuje, že opatření k zajištění dodržování úmluvy nejsou i přesto dostatečná.

6.2. Dodržování zákazu použití biologických a chemických zbraní

Jak již bylo zmíněno, tak BWC i CWC zakazují použití biologických a chemických zbraní. V této kapitole jsem se zaměřila na státy obecně, ne jen ty, které se zrovna nachází nebo v nedávné době nacházely v ozbrojeném konfliktu, z důvodu, že ozbrojených konfliktů se v poslední době událo mnoho. Celkově nejvyšší počet konfliktů vznikl v 90. letech.¹⁵⁷ Proto se domnívám, že se nelze zaměřit pouze na státy, kde zrovna probíhá ozbrojený konflikt. V současné době

---

¹⁵³ Data převzatá z: Arms Control Association, Chemical and Biological Weapons Status at a Glance, BioWeapons Prevention Project, BioWeapons Monitor 2014.

¹⁵⁴ Center for Nonproliferation Studies, The Chemical Weapons Convention, Biological and Toxin Weapons Convention, Geneva Protocol

¹⁵⁵ OPCW, Japan's Efforts and the Progress on the Destruction of Abandoned Chemical Weapons in China

¹⁵⁶ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

¹⁵⁷ seznam všech konfliktů, které probíhaly od roku 1946 do roku 2014, lze nalézt zde: <http://www.systemicpeace.org/warlist/warlist.htm>

totiž může ozbrojený konflikt vzniknout prakticky v průběhu dní v jakémkoli státě. Zaměřila jsem se pouze na určité případy použití biologických a chemických zbraní, jelikož popis všech případů by byl pro účely této práce příliš rozsáhlý. Je vhodné sledovat i použití biologických a chemických zbraní nestátními aktéry, jelikož jak jsem již zmínila tak vnitrostátní ozbrojené konflikty jsou konflikty, kde je jednou stranou konfliktu stát a druhou nestátní subjekt nebo povstalecká skupina.¹⁵⁸

Tento názor je uveden i v *Max Planckově encyklopedii mezinárodního práva veřejného*, kde je uvedeno, že v posledních letech lze vysledovat trend, že hrozba biologickými zbraněmi přichází ze dvou stran, na jedné straně mohou stát státy, které hrozí použitím biologických zbraní a na druhé nestátní aktéři, kteří potenciálně mohou biologické zbraně také použít. V případě použití biologických zbraní nestátními aktéry se hovoří o tzv. bioterorismu. Existují přesvědčivé důkazy, že např. Al-Káida, nebo japonská Óm Šinrikjó experimentovali s biologickými zbraněmi a začínají se tedy objevovat obavy, že by nestátní aktéři mohli získat přístup k technologiím a znalosti k použití biologických zbraní.¹⁵⁹

Problematika využívání zbraní hromadného ničení nestátními aktéry se týká také chemických zbraní. Občas bývá namítáno, že chemické zbraně ztratily na svém vojenském a politickém potenciálu s koncem Studené války, avšak o chemické zbraně se koncem tohoto období začali zajímat nestátní aktéři. Z toho důvodu problematika chemických zbraní není důležitá pouze z hlediska mezinárodních ozbrojených konfliktů, ale též v rámci vnitrostátních ozbrojených konfliktů.¹⁶⁰

Biologičtí agenti z důvodu jejich opožděného účinku a tudíž omezeného způsobu použití v ozbrojených konfliktech jsou vhodnější kvůli jejich strategickému potenciálu, kdy v dlouhodobém měřítku sníží akceschopnost protivníka a mohou též působit jako odstrašující prostředek. Kromě svého vojenského potenciálu, jako zbraně strategické nebo použité přímo při ozbrojených konfliktech, mají biologické zbraně též politický potenciál, kdy mohou být použity

---

¹⁵⁸ ONDŘEJ, J. ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv, op. cit., s. 40

¹⁵⁹ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 945

¹⁶⁰ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 111

k různým politickým atentátům majícím za cíl rozvrátit společnost (například skrz následující bezpečnostní karanténu), způsobit ekonomické škody (narušit dodávky jídlo, ztráta životní úrovně aj.) a zapříčinit problémy v oblasti životního prostředí.¹⁶¹ Strategický a odstrašující potenciál biologických zbraní je dále znásoben nedostatkem informací a z nich plynoucí zkreslené představy o biologickém účinku agentů, které přenáší.¹⁶²

Chemické zbraně mají stejně jako všechny zbraně hromadného ničení vliv nejen ve vojenské oblasti, ale mají také určitý politický potenciál. Relativně velké množství států spoléhá na zastrašující efekt, který chemické zbraně vyvolávají. Z tohoto důvodu se též chemickým zbraním přezdívá „atomová bomba chudých“.¹⁶³

Zajímavá je problematika výhrad k Ženevskému protokolu, BWC i CWC. K Ženevskému protokolu v současnosti uplatňuje výhradu 21 států.¹⁶⁴ Avšak jelikož CWC ve svém článku 22 stanoví, že tato úmluva včetně jejích příloh výhradám nepodléhá,¹⁶⁵ tak zbývá pouze 5 států, které by své výhrady mohly uplatnit. Jedná se o Angolu, Irák, Izrael, Libyi a Severní Koreu. Z těchto států však tři (Izrael, Severní Korea, Libye) prohlásily, že nikdy nepoužijí chemické zbraně nebo silně usilují o jejich eliminaci.¹⁶⁶ Výhrady učiněné vůči Ženevskému protokolu se také nevztahují na BWC, jelikož všechny výhrady se týkají použití v tomto Protokolu vyjmenovaných zakázaných zbraní a BWC zakazuje vlastnictví těchto zbraní, což jak již několikrát bylo zmíněno, činí zakázaným i použití těchto zbraní. Tudíž v současnosti existují pouze 2 státy (Angola a Izrael), které by mohly uplatnit svou výhradu vůči Ženevskému protokolu z důvodu, že nejsou smluvními stranami BWC.¹⁶⁷ Všechny tři státy, Angola, Irák vůči CWC a Angola, Izrael vůči BWC, učinily stejnou výhradu vůči Ženevskému protokolu a to, že ho budou dodržovat pouze vůči ostatním smluvním a přistoupiším státům a v případě porušení Ženevského protokolu nepřátelskými státy se jím nebudou cítit nadále

---

¹⁶¹ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 945

¹⁶² PATOČKA, J., op. cit., s. 109

¹⁶³ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 110

¹⁶⁴ ICRC, Customary IHL, Rule 74

¹⁶⁵ SÚJB, Oddělení pro kontrolu zákazu chemických zbraní, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení

¹⁶⁶ ICRC, Customary IHL, Rule 74

¹⁶⁷ ICRC, Customary IHL, Rule 73

vázání.¹⁶⁸ Většina výhrad uplatňovaných státy vůči Ženevskému protokolu zněla, že státy budou tento protokol dodržovat pouze vůči ostatním smluvním a přistoupiším státům a v případě porušení Ženevského protokolu nepřátelskými státy se jím nebudou cítit nadále vázání. Objevily se i státy, které však do výhrad začlenily i své politické postoje. Šlo například o některé arabské státy (např. Jordánsko), které učinily výhradu, že přijetí Ženevského protokolu neznamena uznání nebo navázání diplomatických styků s Izraelem.¹⁶⁹ Výhrady vždy sloužily a stále slouží státům k mnoha účelům, například jako jakási „úniková vrátka“ při porušení úmluv ostatními státy, k vyjádření politických postojů jednotlivých států a případně také k zachování kulturních tradic a hodnot. V poslední době dochází z hlediska výhrad vůči Ženevskému protokolu k postupnému pomalému odvolávání těchto výhrad. Domnívám se, že důvodem tohoto trendu je především změna politické a bezpečnostní situace ve světě a to, že výhrady již nemohou být využity z důvodu, že jsou státy smluvními stranami úmluv, které použití těchto výhrad vylučují.

Nejdříve se zaměřím na porušování úmluv státy. Nejnovější případ použití chemických zbraní souvisí s právě probíhající občanskou válkou v Sýrii. Sýrie byla od roku 1963 policejním státem, v roce 2011 se však i zde objevila vlna spojená s arabským jarem požadující vyšší míru demokracie. Na poklidné proti vládní demonstrace bylo však odpovězeno krveprolitím a stíháním demonstrantů, které přerostlo později v občanskou válku. K potlačení protestů bylo v roce 2011 vydáno množství reforem, které však pokračovaly v útisku obyvatel. Jako reakce na tyto činy Spojené státy americké a Evropská unie uložili sankce jednotlivcům a některým entitám. Některé státy též se Sýrií přestaly obchodovat. V srpnu Rada bezpečnosti OSN jednomyslně schválila prezidentské prohlášení, které odsuzuje násilí syrských autorit proti civilistům.¹⁷⁰ Bylo zaznamenáno, že v roce 2012 Sýrie položila na svém území poblíž hranic s Libanonem a Tureckem protipěchotní a protitankové miny. Sýrie také v tomto roce použila kazetové bomby. V tomto roce

---

¹⁶⁸ UNODA, Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, Angola, Iraq, Israel

¹⁶⁹ UNODA, Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare

¹⁷⁰ Human Rights Watch, World Report 2012: Syria

byl jmenován Kofi Annan jako zástupce OSN a Ligy arabských států, který měl na starosti vyjednat mírový plán se syrskou vládou. Prezident Assad přislíbil, že okamžitě stáhne ozbrojené složky z obydlených městských oblastí. I v tomto roce některé státy a Evropská unie uložily sankce jednotlivcům a některým entitám.¹⁷¹ O rok později občanská válka v Sýrii ještě více eskalovala. Syrskou vládou začaly být používány čím dál tím víc smrtící zbraně a 21. srpna 2013 dokonce došlo k použití chemických zbraní v Damašku. Podle vyšetřování OSN byl použit sarin, avšak syrská vláda se od této události distancuje, i když existují přesvědčivé důkazy, že syrská vláda byla v použití chemických zbraní zapojena. V reakci na tento čin Spojené státy americké a Francie pohrozily použitím síly a dosáhly toho, že Sýrie přistoupila k CWC. Kazetové bomby však syrskou armádou byly nadále používány. Problém rozpolcenosti světové populace ohledně podpory syrské vlády nebo opozice, který se objevil již na začátku občanské války v Sýrii, nadále zůstává. Problém toto představuje z hlediska Rady bezpečnosti OSN, která nemůže přijmout opatření, protože je vetována stálými členy Rady bezpečnosti.¹⁷² V roce 2014 bohužel situace v Sýrii zůstala neměnná. V oblasti Severní Sýrie byl použit chlor jako chemická zbraň, stále jsou používány kazetové munice a vysoce výbušné bomby. Navíc v oblasti začala též operovat skupina Islámského státu a vznikly další nevládní ozbrojené skupiny, které prosazují své zájmy ozbrojenou silou.¹⁷³ V prosinci 2014 byla přijata rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 2191, kde Rada bezpečnosti vyjadřuje své rozhořčení nad pokračováním ozbrojeného konfliktu v Sýrii a vyzývá syrské autority, aby dodržovaly zásady mezinárodního humanitárního práva a mezinárodního práva lidských práv.^{174 175}

K dalšímu použití chemických zbraní došlo během války mezi Irákem a Íránem v průběhu let 1980 a 1988. Tato válka se stala jedním z nejdestruktivnějších ozbrojených konfliktů po druhé světové válce. Počet obětí se pohybuje okolo jednoho milionu mrtvých a jednoho milionu uprchlíků. Do té doby

---

¹⁷¹ Human Rights Watch, World Report 2013: Syria

¹⁷² Human Rights Watch, World Report 2014: Syria

¹⁷³ Human Rights Watch, World Report 2015: Syria

¹⁷⁴ United Nations Security Council Resolutions, s. 178

¹⁷⁵ Dle některých výzkumů bude občanská válka v Sýrii trvat pravděpodobně ještě několik let. Více viz http://zpravy.idnes.cz/valka-v-srii-podle-studii-a-analyz-dls-zahranicni.aspx?c=A131024_140838_zahranicni_ert

prosperující ekonomiky Íránu a Iráku byly vážně ochromeny. Důvodů vzniku tohoto konfliktu může být více, jedna skupina analytiků má za to, že důvodem vzniku války byl spor o 105 km dlouhé hranice Shatt al-Arab, jiní se domnívají, že spor o hranice byl pouze záminkou a skutečných příčin války bylo více a byly různé povahy. Nepřátelství mezi Saddámem Hussainem (prezidentem Iráku) a Ajatolláhem Chomejním (nejvyšším vůdcem Íránu), etnické nepřátelství mezi Araby a Peršany, Šíty a Sunnity. Existují také geopolitické analýzy, které mají za to, že důvodem Irácko-Íránské války byly spory teritoriální, kterých bylo více, nejen spor o hranici Shatt al-Arab, ale také symbolická důležitost těchto území, dokazujících moc.¹⁷⁶ Tato válka byla velmi destruktivní nejen z důvodu počtu obětí, ale též z důvodu bojových prostředků, které při ní byly použity. Šlo o rakety širšího doletu SCUD a chemické zbraně. Během této války bylo také viditelně vidět, jaké mají bojové prostředky psychologický efekt na zneprátené strany. Má se za to, že v této válce obě strany použily rakety i chemické zbraně. Kdy, kde a jaké chemické zbraně použil Írán je však nejisté. Irák nejprve použil pouze prostředky určené ke zklidnění nepokojů, jako jsou například slzný plyn.¹⁷⁷ Později přešel k použití yperitu, kyanidu a nervových agentů. I přesto, že oba státy použily chemické zbraně, tak je nikdy přímo nepoužily proti nejvíce zalidněným městům. Avšak proti menším skupinám civilistů, např. Kurdům, se je použít nezdráhaly.¹⁷⁸ Rada bezpečnosti OSN vydala několik rezolucí týkajících se použití chemických zbraní v Irácko-Íránské válce, ve kterých zpočátku pouze připomínala státům, že jsou stranami Ženevského protokolu a vyzývala je k ukončení sporu, poté státy již vyzývala ještě s větším důrazem k dodržování Ženevského protokolu a odsuzovala použití chemických zbraní. Výslovně však pouze odsoudila použití chemických zbraní Irákem, ačkoliv ve všech rezolucích o použití chemických

---

¹⁷⁶ SWEARINGEN, Will D., Geopolitical Origins of the Iran-Iraq War, *Geographical Review*, 1988, Vol. 78, No. 4, s. 405 - 416

¹⁷⁷ Jak je zmíněno v článku Ballistic Missiles and Chemical Weapons, tak k prvnímu použití slzných plynů Irákem došlo v roce 1982, avšak z důvodu změny směru větru s katastrofickými následky, kdy se slzný plyn obrátil proti Iráckým bojovým jednotkám.

¹⁷⁸ McNAUGHER, Thomas L., Ballistic Missiles and Chemical Weapons: The Legacy of the Iran-Iraq War, *International Security*, 1990, Vol. 15, No. 2, s. 5 - 24

zbraní hovoří obecně ve smyslu, že chemické zbraně byly použity v Irácko-Íránské válce, čímž nevylučuje, že by chemické zbraně byly použity i Íránem.¹⁷⁹

Na těchto dvou případech je vidět, jak jsou rezoluce Rady bezpečnosti OSN a ukládání sankcí neefektivní. Rezoluce OSN mohou působit pouze svou přesvědčovací povahou, sankce se zdají být efektivnější, jelikož mohou ovlivnit ekonomiku bojujících států, ale jak je vidět na příkladu Sýrie, tak i přes to některé státy pokračují v ozbrojeném konfliktu. Problém by se dal vyřešit, kdyby nad státy stála ústřední legislativní moc, centrální výkonná moc a autoritativní soudní orgán, kteří by efektivně vynucovali dodržování pravidel mezinárodního práva. Vznik takové moci však není pravděpodobný, jelikož státy jsou velmi náchylné na udržení své suverenity.

Státy nejsou ovšem jedinými aktéry, kteří mohou porušovat BWC a CWC. I když Japonsko jako stát své závazky z úmluv dodržuje, tak teroristické skupiny operující na jeho území ne. Jmenujme například útok sarinem v tokijském metru, ke kterému došlo v rušné ranní špičce v březnu roku 1995, kdy teroristé patřící k náboženské skupině Óm Šinrikjó vypustili nervový plyn sarin do tokijského metra. Tento útok měl za následek 11 mrtvých a přes 5 500 zraněných lidí.¹⁸⁰ Óm Šinrikjó (v překladu Nejvyšší pravda) je náboženská skupina, která byla založena v roce 1987 a jejím představitelem byl Shoko Asahara. Ten předpověděl, že je třeba zachránit 30 000 duší, jejichž energie zabrání jaderné válce v roce 1999. Úspěch této skupiny spočíval ve vysoce efektivní komunikaci, početné členské skupině (jeden čas přes 10 000) a infiltraci japonské policie.¹⁸¹ Jedná se o největší katastrofu způsobenou nervovým plynem od doby, kdy byl upraven zákaz vývoje, výroby, hromadění a použití chemických zbraní. Dne 20. března 1995 nastoupilo několik členů skupiny Óm Šinrikjó do metra, každý do jiné linky, každý s pytlíčkem sarinu. V jeden čas každý z těchto útočnicků položil pytlíček na zem a proděravěl ho, poté metro opustil. Poté co lidé začali vykazovat příznaky otravy, metro zastavilo a zasažené osoby dál šířily sarin skrz oděvy, které načichly výpary

---

¹⁷⁹ více viz Rezoluce Rady bezpečnosti č. S/RES/582 z roku 1986, č. S/RES/598 z roku 1987, č. S/RES/612 a č. S/RES/620, obě z roku 1988

¹⁸⁰ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 110

¹⁸¹ COMBS, Cindy, SLANN, Martin W., Encyclopedia of Terrorism, New York: Infobase Publishing, 2009, s. 32

této látky.¹⁸² Pachatelé tohoto činu, včetně Shoko Ashary, představitele Óm Šinrikjó, byli uvězněni a odsouzeni.¹⁸³ Tento útok nebyl prvním zneužitím chemických zbraní náboženskou skupinou Óm Šinrikjó. Tato skupina dokonce použila nejen zbraně chemické, ale i zbraně biologické. Již v roce 1994 vypustila sarin z dodávky ve městě Matsumoto, o rok dříve zase vypustili ve formě aerosolu látku, o které se domnívali, že je antrax, členové této skupiny se také přiznali, že posprejovali zdi americké ambasády v Tokiu botulotoxinem. Naštěstí mnoho z těchto pokusů nebylo vysoce efektivních z důvodu použití nekvalitních agentů. Avšak i to stačilo, aby se tato skupina dostala do mezinárodního povědomí a byla označena za teroristickou organizaci.¹⁸⁴

Ve Spojených státech amerických došlo také k zneužívání biologických a chemických zbraní nestátními aktéry. Velmi známý a nedávný případ zneužití biologických zbraní je případ antraxových dopisů. K těmto incidentům docházelo krátce po útoku na Světové obchodní centrum a Pentagon 11. září 2001 a jejich výsledkem bylo 5 úmrtí a 17 infikovaných osob. Adresáty těchto dopisů byli především politici a novináři. Antrax použitý v obálkách pocházel z vojenských laboratoří U.S. Army Medical Research Institute of Infection Disease ve Ford Detricku, Marylandu.¹⁸⁵ Tento případ, který vyšetřovala FBI, dostal kódový název „Amerithrax“ a byl pro ni jeden z největších a nejkompexnějších případů v dějinách vyšetřování.¹⁸⁶ I když adresáty byly jiné osoby, tak oběťmi se stali především pracovníci pošty a úředníci adresátů, kteří měli na starost poštu. Spory v dopisech byly postupně kvalitnější a změnila se i forma sněti slezinné, která byla použita. V prvních případech šlo většinou o kožní formu sněti slezinné, později již šlo o plicní formu. Podezřelých z tohoto útoku bylo několik, nikdy však nebyla podezřelá žádná teroristická organizace. Posledním podezřelým byl vědec Bruce Ivins, který však dříve než mohl být zatčen a obviněn, spáchal sebevraždu. Pravděpodobným důvodem byla msta kvůli nedostatku podpory výzkumu

---

¹⁸² Encyclopedia Britannica, Tokyo Subway Attack of 1995

¹⁸³ COMBS, Cindy, SLANN, Martin W., op. cit., s. 33 - 34

¹⁸⁴ Ibid., s. 32 - 33

¹⁸⁵ UCLA, American Anthrax Outbreak of 2001

¹⁸⁶ FBI, Amerithrax or Anthrax Investigation

vakcinace proti sněti slezinné vedené Ivinem.¹⁸⁷ Tento případ však nikdy nebyl plně vyřešen a vyšetřování bylo ukončeno v roce 2010,¹⁸⁸ takže se můžeme pouze domnívat, kdo byl skutečným pachatelem těchto útoků. Mnoho lidí zprvu antraxové dopisy přičítalo teroristickým skupinám, jak se však ukázalo, tak za ně možná mohla pouze jedna osoba, což nám ukazuje, že by bylo mylné se domnívat, že nestátními aktéry používajícími biologické zbraně může být pouze více osob.¹⁸⁹ Na tomto případě je ukázáno, že státy sice mohou dodržovat zákaz vlastnění a použití biologických zbraní, ale měly by zajistit, aby nestátní aktéři, pohybující se na jeho území, tento zákaz dodržovali také.

Z výše zmíněného lze tedy zodpovědět na otázku, zda biologické a chemické zbraně představují hrozbu, ano, představují. Z hlediska dodržování smluv státy sice zákaz použití biologických a chemických zbraní v ozbrojených konfliktech spíše dodržují, avšak tyto zbraně začaly být používány nestátními aktéry ve vnitrostátních ozbrojených konfliktech a tak stále nelze říct, že by biologické a chemické zbraně již nebyly používány a nepředstavovaly tedy hrozbu.

Časté jednání nestátních aktérů za zády a mimo rámec a kontrolu státu však již dalo za vznik obyčeji, kdy se tacitně akceptuje označit skupinu jednotlivců za teroristickou organizaci, proti níž lze potom zasáhnout legálně i legitimně z pohledu mezinárodního práva.¹⁹⁰ Na biologický i chemický terorismus lze pak použít BWC a CWC také z důvodu, že se státy v úmluvách zavázaly, že nebudou v případě chemických zbraní tyto zbraně komukoliv předávat, komukoliv pomáhat, nebo ho podporovat nebo navádět k činnosti, která je úmluvami zakázána. V případě biologických zbraní je také zakázáno tyto zbraně komukoliv předávat.¹⁹¹ Dále, jak jsem již zmiňovala, je na smluvních státech, aby provedly veškerá

---

¹⁸⁷ POHANKA, M., op. cit., s. 12 - 14

¹⁸⁸ FBI, Amerithrax or Anthrax Investigation

¹⁸⁹ Velmi zajímavé informace ohledně případu antraxových dopisů obsahujících popis celého případu, chronologii případu, jeho zhodnocení, zdravotní stav jednotlivých obětí aj. je přístupný zde: http://www.ph.ucla.edu/epi/bioter/detect/antdetect_intro.html

¹⁹⁰ Zpráva z přednášky ČSMP: Prof. Max Hilare – Mezinárodní právo a použití síly proti Islámskému státu (ISIS)

¹⁹¹ ONDŘEJ, J., op. cit., s. 280 - 285

opatření k dodržování těchto úmluv, což vyjádřila i Rada bezpečnosti OSN ve své rezoluci č. S/RES/1540.¹⁹²

---

¹⁹² UN, Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. S/RES/1540 z roku 2004

Závěr

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak efektivní je právní úprava zákazu vývoje, výroby, hromadění, použití a následného zničení biologických a chemických zbraní a jak jsou úmluvy, které tyto činnosti zakazují, dodržovány.

U BWC jsem z hlediska její efektivity dospěla k přesvědčení, že tato Úmluva není zcela dokonalá, jelikož neupravuje povinnost smluvních států deklarovat vlastnictví biologických zbraní, neobsahuje povinnost smluvních států prokázat, že biologické zbraně zlikvidovaly, nezahrnuje formální kontrolní systém, který by kontroloval, zda státy úmluvu opravdu dodržují, neobsahuje ani definici biologických zbraní a sankce za nedodržování této úmluvy a především výslovně nezakazuje použití biologických zbraní. CWC je sice mnohem podrobnější než BWC a obsahuje kontrolní mechanismus, avšak i přesto je porušována. Nevýhoda CWC v jejím kontrolním mechanismu spočívá v tom, že státy jsou zpravidla o kontrole na jejich území dle Kontrolní přílohy předem notifikováni, i když pouze v řádu hodin. Nicméně i přesto se domnívám, že CWC je oproti BWC kvalitně zpracovaným dokumentem zakazujícím chemické zbraně. K porušování obou úmluv pravděpodobně dochází proto, že v mezinárodním právu veřejném neexistuje žádná ústřední legislativní moc, centrální výkonná moc, ani autoritativní soudní orgán, které by efektivně vynucovali dodržování pravidel mezinárodního práva. Vznik takové nadřazené moci je však ztížen státy, které nechtějí omezovat svojí suverenitu. Je důležité si ale uvědomit, že vývoj v oblasti genetického inženýrství a nanotechnologie stále pokračuje a může skýtat potenciál pro další vývoj v oblasti chemických zbraní. Stále zde navíc existují problémy v kontrole mezinárodního obchodu s tzv. chemikáliemi dvojího užití, které mají potenciál být využity jak v obchodní, tak vojenské oblasti.¹⁹³

Na základě zpráv o dodržování úmluv je prokázáno, že státy úmluvy zakazující výrobu, vývoj, hromadění a použití biologických a chemických zbraní spíše dodržují. Stále však existují státy, které jsou podezřelé z porušování BWC a

---

¹⁹³ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. II, s. 111

CWC. Většina států porušujících BWC a CWC tyto úmluvy porušuje vlastnictvím potenciálních nosičů pro biologické a chemické zbraně. Méně pak vlastnictvím biologických a chemických zbraní. Problém sledávám v tom, že BWC neobsahuje žádné ustanovení, které by sankcionovalo nedodržení této úmluvy. CWC prostředky k nápravě nedodržování této úmluvy obsahuje v čl. XII, i přesto však některé státy stále úmluvu porušují, což ukazuje, že opatření k zajištění dodržování úmluvy nejsou i přesto dostatečná. Státy by také měly zajistit, aby biologické a chemické zbraně nebyly zneužívány nestátními aktéry, k čemuž se zavázaly přijetím BWC a CWC. V tomto úkolu ale spíše selhávají, jelikož k používání biologických a chemických zbraní nestátními aktéry dochází čím dál častěji.

Jak bylo ukázáno v předchozích kapitolách, tak biologické zbraně v poslední době nebyly použity v ozbrojených konfliktech a jsou spíše používány nestátními aktéry v rámci tzv. bioterorismu. Zákaz užívání biologických a chemických zbraní ze strany států je spíše dodržován, u biologických zbraní však více než u zbraní chemických. Důležité je ale sledovat zda státy dodržují také zákaz výroby, vývoje a hromadění těchto zbraní, jelikož to může být předstupeň, kdy státy tyto zbraně použijí. Důležitý je zde také politický a odstrašující aspekt výroby a hromadění těchto zbraní. V zásadě lze tedy říct, že použití biologických zbraní prošlo vývojem, kdy státy upustily od používání biologických zbraní, avšak ty se dostaly do hledáčku nestátních aktérů. Co se týče zbraní chemických, tak ty byly použity v ozbrojených konfliktech, ale i zde je vidět podobný trend jako u zbraní biologických, kdy chemické zbraně začínají být od 90. let používány spíše nestátními aktéry.¹⁹⁴ Na případech použití chemických zbraní státy je vidět, jak jsou rezoluce Rady bezpečnosti OSN a ukládání sankcí neefektivní. Rezoluce OSN mohou působit pouze svou přesvědčovací povahou, sankce se zdají být efektivnější, jelikož mohou ovlivnit ekonomiku bojujících států, ale jak je vidět na příkladu Sýrie, tak i přes to některé státy pokračují v ozbrojeném konfliktu. Řešení tohoto problému je stejné jako řešení problému dodržování zákazu vývoje, výroby a hromadění biologických a chemických zbraní a to, že je potřeba určitá nadřazená

---

¹⁹⁴ Z potvrzených případů jmenujme kromě útoku sarinem v tokijském metru například Tylerský útok jedovatým plynem, více informací zde: <http://www.csmonitor.com/2003/1229/p02s01-usju.html>

moc nad státy, která by dohlížela a efektivně vynucovala dodržování pravidel mezinárodního práva.

Zodpověděním těchto cílů práce se vyřešila také otázka, zda biologické a chemické zbraně stále představují pro svět hrozbu anebo nikoliv. Hrozba biologických zbraní spočívá v jejich nerozlišujícím účinku, těžké kontrolovatelnosti šíření, relativně jednoduché a laciné výrobě a především vlastnostech bakterií a virů přizpůsobit se antibiotikům, což může zapříčinit, že zmutují v závažnější nemoci. Další výhodou těchto zbraní a tudíž hrozbou je, že tato zbraň neničí okolní vybavení. Hrozba chemických zbraní je v určitých případech stejná, jako u zbraní biologických. Chemické zbraně například také většinou neničí okolní vybavení a jsou těžko kontrolovatelné. Kromě těchto důvodů se však chemické zbraně vyznačují lehčí kontrolovatelností těchto zbraní než zbraní biologických, jelikož se nejedná o živý organismus. Lehčí kontrolovatelnost však neznamena úplnou kontrolovatelnost, chemické zbraně jsou hůře ovladatelné z důvodu např. povětrnostních podmínek, které se mohou změnit a chemická zbraň tak může poškodit vlastní ozbrojené složky. Další výhodou a také hrozba chemických zbraní oproti zbraním biologickým spočívá v jejich lepším technologickém vývoji a rychlejším nástupu účinku.

Při řešení výzkumné otázky vyvstaly další otázky, například zda zákaz biologických a chemických zbraní patří do práva odzbrojení, nebo do práva ozbrojených konfliktů, kdy jsem dospěla k závěru, že patří do obou těchto právních oblastí, jelikož je upraven jak úmluvami odzbrojovacího charakteru, tak úmluvami z oblasti práva ozbrojených konfliktů. Dále jsem se ve své práci zabývala otázkou, zda zákaz biologických a chemických zbraní je pravidlem obyčejové povahy, kdy na základě odborné literatury docházím k názoru, že zákaz použití biologických a chemických zbraní lze bez pochyby považovat za obyčejové pravidlo. Co se týče zákazu vlastnictví biologických a chemických zbraní, tak tento zákaz lze považovat za rodící se obyčejové pravidlo.

Přínos této práce shledávám ve zhodnocení smluv, které zakazují výrobu, vývoj, hromadění a použití (nejen v ozbrojených konfliktech) biologických a

chemických zbraní a vypracování aktuálního českého přehledu provádění těchto smluv.

Na závěr bych chtěla dodat, že obecně rychlý rozvoj v oblasti věd a technologií, může zapříčinit, že budou biologické i chemické zbraně používány čím dál tím častěji nejen v ozbrojených konfliktech, ale budou využívány i jako prostředek šíření strachu mezi civilisty. Proto je důležité zachovat a dále podporovat snahy o legální úpravu této problematiky a při jejím zlepšování přihlížet i k vědeckému a technologickému rozvoji.¹⁹⁵ Ale jelikož vědecký a technologický rozvoj bude probíhat pořád, tak se domnívám, že téma biologických a chemických zbraní bude stále živoucí a aktuální téma, kterým má cenu se zabývat a nemělo by být opomíjeno.

---

¹⁹⁵ WOLFRUM, R., op. cit., Vol. I, s. 948

Seznam zkratek

Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons – OPCW

Organizace spojených národů – OSN

Protokol o zákazu užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických – Ženevský protokol

Státní úřad pro jadernou bezpečnost - SÚJB

United Nations – UN

United Nations Office for Disarmament Affairs - UNODA

Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení – BWC

Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení – CWC

Seznam literatury

Sborníky a monografie:

BioWeapons Prevention Project. *BioWeapons Monitor 2014*. 1st pub. Bradford: BioWeapons Prevention Project, 2014, 280 s. ISBN: 978-1-85143-275-2.

BOOTHBY, William H. *Conflict Law, The Influence of New Weapons Technology, Human Rights and Emerging Actors*. Hague: T.M.C. ASSER PRESS, 2014, 464 s. ISBN: 978-94-6265-002-2 (eBook).

COMBS, Cindy, SLANN, Martin W. *Encyclopedia of Terrorism (Fact on File Library of World History)*. Rev. ed. New York: Infobase Publishing, 2009, 478 s. ISBN: 978-0-8160-6277-5.

HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law*. 1st pub. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 3 volumes. ISBN 0-521-00528-0.

WOLFRUM, Rüdiger. *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. New York: Oxford University Press, 2012, 10 volumes. ISBN 978-0-19-929168-7.

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 552 s. ISBN 978-80-210-4474-6.

ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení: prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 343 s. ISBN 978-80-7380-129-8.

ONDŘEJ, J. ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, 559 s. ISBN 978-80-7400-185-7.

PATOČKA, Jiří. *Vojenská toxikologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, 178 s. ISBN 80-247-0608-3.

POHANKA, Miroslav. *Biologické zbraně*. 1. vyd. Hradec Králové: Univerzita obrany, 2010, 80 s. ISBN 978-80-7231-342-6.

POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část*. 5., doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, 533 s. ISBN 80-7179-536-4

SCHINDLER, Jiří. *Mikrobiologie: pro studenty zdravotnických oborů*. 2., doplněné a přepracované vydání. Praha: Grada Publishing, 2014, 215 s. ISBN 978-80-247-4771-2.

ŠTĚTINA, Jiří. *Zdravotnictví a integrovaný záchranný systém při hromadných neštěstích a katastrofách*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, 557 s. ISBN 978-8-02-474578-7.

UK MINISTRY OF DEFENCE. *The Manual of the Law of Armed Conflict*. 1st pub. Oxford: Oxford University Press, 2004, 613 s. ISBN 0-19-928728-7

ZUBAY, Geoffrey. *Agents of Bioterrorism: Pathogens and Their Weaponization*. New York: Columbia University Press, 2008, 376 s. ISBN 978-0-231-51813-0.

Legislativní a oficiální dokumenty:

Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora. Organizace spojených národů. [online][cit. 11.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code). International Committee of the Red Cross. [online][cit. 11.4.2015]. Dostupné z WWW: <https://www.icrc.org/ihl/INTRO/110>

The Laws of War on Land. International Committee of the Red Cross.[online][cit. 11.4.2015]. Dostupné z WWW: <https://www.icrc.org/ihl/INTRO/140?OpenDocument>

Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. United Nations Office for Disarmament Affairs. [online][cit. 1.5.2015]. Dostupné z WWW: <http://disarmament.un.org/treaties/t/1925>

Protokol o zákazu užívání ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických, podepsaný v Ženevě 17. června 1925. Vyhlášen pod č. 173/1938 Sb. z. a n. [online][cit. 2.3.2015]. Dostupný z WWW: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1938/057-1938.pdf>

Příloha o provádění a kontrole. Státní úřad pro jadernou bezpečnost. [online][cit. 2.4.2015]. Dostupná z WWW: https://www.sujb.cz/fileadmin/sujb/docs/zakaz-zbrani/Umluva_CW.pdf

Rezoluce Rady bezpečnosti č. S/RES/582. World Legal Information Institute. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupná z WWW: <http://www.worldlii.org/int/other/UNSC/1986/2.pdf>

Rezoluce Rady bezpečnosti č. S/RES/598. United Nations. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupná z WWW: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/524/70/IMG/NR052470.pdf?OpenElement>

Rezoluce Rady bezpečnosti č. S/RES/612. United Nations. [online][cit. 22.3.2015]. Dostupná z WWW: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/612%281988%29

Rezoluce Rady bezpečnosti č. S/RES/620. United Nations. [online][cit. 22.3.2015]. Dostupná z WWW: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/620%281988%29

Rezoluce Rady bezpečnosti č. S/RES/1540. United Nations. [online][cit. 7.5.2015].
Dostupná z WWW:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20%282004%29

Rezoluce Valného shromáždění č. A/RES/37/98. United Nations. [online][cit. 22.3.2015].
Dostupná z WWW:
<http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r098.htm>

United Nations Security Council Resolutions. International Legal Materials. 2015, Vol. 54, No. 1. s. 177 – 183. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupné z WWW:
<http://www.jstor.org/stable/10.5305/intelegamate.54.1.0177?origin=JSTOR-pdf>

Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení. Státní úřad pro jadernou bezpečnost. [online][cit. 1.4.2015].
Dostupná z WWW: https://www.sujb.cz/fileadmin/sujb/docs/zakaz-zbrani/Umluva_CW.pdf

Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení. Vydána jako vyhláška ministra zahraničních věcí v zákoně č. 96/1975 Sb. Státní úřad pro jadernou bezpečnost. [online][cit. 30.3.2015]. Dostupná z WWW:
<https://www.sujb.cz/zakaz-biologicky-zbrani/umluva-o-zakazu-vyvoje-vyroby-a-hromadeni-zasob-bakteriologicky-biologicky-a-toxinovy-zbrani-a-o-jejich-zniceni/>

Články a ostatní elektronické zdroje:

United Nations Office at Geneva. *Additional agreements reached by previous Review Conferences relating to each article of the Convention*. [online][cit. 2.4.2015]. Dostupné z WWW: [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/EBB7A76E3DC19651C1257B6D003A0028/\\$file/BWC%20&%20Additional%20Agreements%20Post%207RC.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/EBB7A76E3DC19651C1257B6D003A0028/$file/BWC%20&%20Additional%20Agreements%20Post%207RC.pdf)

Arms Control Association. *Chemical and Biological Weapons Status at a Glance*. [online][cit. 18.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.armscontrol.org/factsheets/cbwprolif>

AXTMAN, Kris. *The terror threat at home, often overlooked*. The Christian Science Monitor. 29. 12. 2003. [online][cit. 18.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.csmonitor.com/2003/1229/p02s01-usju.html>

Encyclopedia Britannica. *Tokyo Subway Attack of 1995*. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupná z WWW: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1669544/Tokyo-subway-attack-of-1995>

Human Rights Watch. *World Report 2012: Syria*. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-syria>

Human Rights Watch. *World Report 2013: Syria*. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/syria>

Human Rights Watch. *World Report 2014: Syria*. [online][cit. 13.4.2015].
Dostupné z WWW: <http://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/syria>

Human Rights Watch. *World Report 2015: Syria*. [online][cit. 13.4.2015].
Dostupné z WWW: <http://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/syria>

International Committee of the Red Cross. *Customary International Humanitarian Law*. [online][cit. 30.4.2015]. Dostupné z WWW: <https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>

International Committee of the Red Cross. Jozef Goldblat. The Biological Weapons Convention – An overview. *International Review of the Red Cross*. 1997, No. 318. [online][cit. 1.5.2015]. Dostupné z WWW: <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jnpa.htm>

KLIETMANN, Wolfgang F., RUOFF, Kathryn L. Bioterrorism: Implications for the Clinical Microbiologist. *Clinical Microbiology Reviews*. 2001, Vol. 14, No. 2. s. 364 – 381. [online][cit. 12.4.2015]. Dostupný z WWW: <http://cmr.asm.org/content/14/2/364.full.pdf+html>

LEVEN, Karl-Heinz. Biological Warfare – Perspectives from Premodern History. *Nova Acta Leopoldina*. 2005, Vol. 92, Nr. 344. s. 19 – 25. [online][cit. 30.3.2015]. Dostupný z WWW: http://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/Probe344Bd92.pdf

MARSHALL, Monty G. *Major Episodes of Political Violence*. [online][cit. 18.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.systemicpeace.org/warlist/warlist.htm>

McNAUGHER, Thomas L. Ballistic Missiles and Chemical Weapons: The Legacy of the Iran-Iraq War. *International Security*. 1990, Vol. 15, No. 2. s. 5 – 34. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.jstor.org/stable/2538864>

MESELSON, Matthew, GUILLEMIN, Jeanne, HUGH-JONES, Martin, LANGMUIR, Alexander, POPOVA, Ilona, SHELOKOV, Alexis, YAMPOLSKAYA, Olga. The Sverdlovsk Anthrax Outbreak of 1979. *Science*. 1994, Vol. 266. s. 1202 – 1208. [online][cit. 12.4.2015]. Dostupné z WWW: http://www.politicsandthelifesciences.org/Biosecurity_course_folder/readings/guillemin.pdf

Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons. *Japan's Efforts and the Progress on the Destruction of Abandoned Chemical Weapons in China*. Third Review Conference. Duben 2013. [online][cit. 18.4.2015]. Dostupné z WWW: http://www.opcw.org/fileadmin/OPCW/CSP/RC-3/national-statements/rc3nat20_e.pdf

Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons. *Statement by Ambassador Robert P. Mikulak United States Permanent Representative at the Seventeenth Session of the Conference of the States Parties*. Seventeenth Session. Listopad 2012. [online][cit. 3.4.2015]. Dostupné z WWW: http://www.opcw.org/fileadmin/OPCW/CSP/C-17/national-statements/c17nat31_e.pdf

Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons. *Statement by G. V. Kalamanov Deputy Minister of Industry and Trade of the Russian Federation at the Third Review Conference*. Third Review Conference. Duben 2013. [online][cit. 3.4.2015]. Dostupné z WWW: [http://www.opcw.org/fileadmin/OPCW/CSP/RC-3/national-statements/rc-3nat21_e .pdf](http://www.opcw.org/fileadmin/OPCW/CSP/RC-3/national-statements/rc-3nat21_e.pdf)

Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW). [online][cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.opcw.org/>

SWEARINGEN, Will D. Geopolitical Origins of the Iran-Iraq War. *Geographical Review*. 1988, Vol. 78, No. 4. s. 405 – 416. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.jstor.org/stable/215091>

The Biological and Toxin Weapons Convention Website. *Declarations and Reservations to the Biological and Toxin Weapons Convention*. [online][cit. 1.5.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.opbw.org/>

Center for Nonproliferation Studies. *The Chemical Weapons Convention, Biological and Toxin Weapons Convention, Geneva Protocol*. [online][cit. 18.4.2015]. Dostupné z WWW: http://www.nti.org/media/pdfs/apmcbw_5.pdf?_id=1328039154&_id=1328039154

The Federal Bureau of Investigation (FBI). Amerithrax or Anthrax Investigation. [online][cit. 12.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.fbi.gov/about-us/history/famous-cases/anthrax-amerithrax>

UCLA, Department of Epidemiology. *American Anthrax Outbreak of 2001*. [online][cit. 12.4.2015]. Dostupné z WWW: http://www.ph.ucla.edu/epi/bioter/detect/antdetect_intro.html

United Nations Office at Geneva. [online][cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.unog.ch/80256EE60057F2B7/%28httpHomepages%29/5562355D4417A43F80256F04007174DB?OpenDocument>

U.S. Department of State. *Adherence to and Compliance with Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments*. Červenec 2014. [online][cit. 18.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.state.gov/documents/organization/230108.pdf>

U.S. Department of State. *Compliance with the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction*. Leden 2013. [online][cit. 18.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.state.gov/documents/organization/212108.pdf>

U.S. Rejection of Protocol to Biological Weapons Convention. *The American Journal of International Law*. 2001, Vol. 95, No. 4. s. 899 – 901. [online][cit. 1.5.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.jstor.org/stable/2674648>

Úřad pro obrannou standardizaci, katalogizaci a státní ověřování jakosti, odbor obranné standardizace. *AAP-6, 2010, Slovník termínů a definic NATO*. Praha, 2010. [online][cit. 30.4.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.oos.army.cz/aap6/AAP-6%282010%29.pdf>

iDnes.cz. *Válka v Sýrii neskončí do roku 2020, tvrdí studie. A může být i hůř.* 24. 10. 2013. [online][cit. 13.4.2015]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/valka-v-srii-podle-studii-a-analyz-dls-/zahranicni.aspx?c=A131024_140838_zahranicni_ert

Česká společnost pro mezinárodní právo. *Zpráva z přednášky ČSMP: Prof. Max Hilaire – Mezinárodní právo a použití síly proti Islámskému státu (ISIS).* [online][cit. 6.4.2015]. Dostupná z WWW: <http://www.csmp-csil.org/news/zprava-z-prednasky-csmp-prof-max-hilaire-mezinarodni-pravo-a-pouziti-sily-proti-islamskemu-statu-isis/>

Klíčová slova

Zakázané prostředky a způsoby vedení ozbrojených konfliktů, biologické zbraně, chemické zbraně.

Key Words

Prohibited means and methods of warfare, biological weapons, chemical weapons.

Rozsah práce: 122 577 znaků

Abstrakt

Cílem této práce je především zhodnotit efektivitu právní úpravy zákazu vývoje, výroby, hromadění, použití a následného zničení biologických a chemických zbraní a jak jsou úmluvy, které výše zmíněné zakazují, dodržovány. Těmito oblastmi se zabývám proto, abych dospěla k závěru, zda biologické a chemické zbraně stále představují pro svět hrozbu, či nikoliv. Při řešení těchto cílů jsem se zaměřila i na zařazení zákazu biologických a chemických zbraní do práva ozbrojených konfliktů a práva odzbrojení, a zda lze zákaz používání biologických a chemických zbraní považovat za součást obyčejových pravidel. K dosažení výzkumných cílů bylo využito odborných publikací z oblasti mezinárodního práva, politologie, vojenství, lékařství aj. Byly využity též rezoluce OSN, jednotlivé úmluvy, které upravují zakázané prostředky a způsoby vedení ozbrojených konfliktů, zejména ty, které zakazují výrobu, vývoj, hromadění a použití biologických a chemických zbraní a v neposlední řadě zprávy mezinárodních organizací zabývajících se touto oblastí, například Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons a Arms Control Association.

Samotná práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou, kde se na příkladech z praxe zabývám problematikou dodržování smluv zakazujících biologické a chemické zbraně. První část práce je tvořena čtyřmi kapitolami. V úvodní kapitole se zaměřuji na zodpovězení otázky, zda zákaz biologických a chemických zbraní patří do práva ozbrojených konfliktů, či do práva odzbrojení, kde dospívám k závěru, že náleží do obou těchto oblastí. Druhá kapitola nastiňuje historii použití biologických a chemických zbraní a v navazující třetí kapitole akcentuji současné pojetí biologických a chemických zbraní. Čtvrtá kapitola odpovídá na otázku, zda se zákaz biologických a chemických zbraní považuje již za obyčejové pravidlo, nebo nikoliv. V této kapitole dospívám k závěru, že zákaz použití biologických a chemických zbraní patří bez pochyby mezi obyčejová pravidla, avšak zákaz vlastnictví biologických a chemických zbraní je zatím rodícím se obyčejovým pravidlem.

Úvodní kapitola druhé části práce se zabývá zhodnocením současné právní úpravy zákazu biologických a chemických zbraní. Zde docházím k závěru, že Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení ani Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení nejsou zcela dokonalé a vypočítávám jejich nedostatky. Závěrečná šestá kapitola se zaměřuje na dodržování úmluv, které zakazují výrobu, vývoj, hromadění a použití biologických a chemických zbraní. Na příkladových státech je demonstrováno, že zákaz výroby, vývoje, hromadění a použití biologických a chemických zbraní je státy spíše dodržován. U biologických zbraní však více než u zbraní chemických. Na druhou stranu biologické a chemické zbraně začínají být v poslední době používány nestátními aktéry a tudíž tyto zbraně stále představují hrozbu. V závěru práce se také zamýšlím nad možným řešením porušování úmluv zakazujících biologické a chemické zbraně.

Abstract

Prohibited Means and Methods of Warfare - Biological Weapons and Chemical Weapons

The aim of this thesis is to evaluate the effectiveness of legislation banning the development, production, stockpiling, using and subsequent destruction of biological and chemical weapons and how are conventions, which prohibit the aforementioned, followed. I deal with these areas so I concluded if biological and chemical weapons still pose a threat to the world. During solving these objectives, I have focused on the classification of the prohibition of biological and chemical weapons to the law of armed conflicts and disarmament law, and whether the prohibition of the use of biological and chemical weapons is considered as part of customary law. Professional publications in the field of international law, political science, military, medicine and others were used to achieve the objectives of the research. They were also used UN resolutions, conventions, which regulate prohibited means and methods of warfare, particularly those that prohibit production, development, stockpiling and use of biological and chemical weapons

and, last but not least, reports of international organizations dealing with this area, such as Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons and Arms Control Association.

The thesis is divided into theoretical and practical part. The practical part is devoted to practical examples deal with problems of compliance with conventions which prohibit biological and chemical weapons. The first part consists of four chapters. In the introductory chapter I focus on answering the question whether the prohibition of biological and chemical weapons belong to the law of armed conflicts or disarmament law. This chapter conclude that belong to both of these laws. The second chapter outlines the history of the use of biological and chemical weapons and related third chapter accentuates the contemporary concept of biological and chemical weapons. The fourth chapter addresses the question of whether the prohibition of biological and chemical weapons is already part of a customary law or not. In this chapter, I conclude that the prohibition of the use of biological and chemical weapons is undoubtedly part of a customary law, but the prohibition of ownership of biological and chemical weapons is still emerging customary rule.

Introductory chapter of the second part of the thesis deals with the evaluation of current legislation banning biological and chemical weapons. Here I come to the conclusion that the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction and or the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction are not perfect and I calculate their shortcomings. Final sixth chapter focuses on compliance with the conventions prohibiting the production, development, stockpiling and use of biological and chemical weapons. I demonstrate on the exemplary countries that states rather respect the prohibition of production, development, stockpiling and use of biological and chemical weapons. Although the states compliance with the prohibition of biological weapons over the prohibition of chemical weapons. On the other hand, biological and chemical weapons are beginning to be used recently by non-state actors and therefore these

weapons still pose a threat. In the end I also think over possible solutions violation of the treaties that prohibit biological and chemical weapons.